

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Helena Pirnerová

**Aktuální členění první věty článků v tištěných
médiích**

Topic-focus articulation of the first sentence in newspaper

Praha, 2011

Prof. PhDr. Eva Hajičová, DrSc.

Ráda bych touto cestou poděkovala Prof. PhDr. Evě Hajičové, DrSc. a PhDr. Šárce Zikánové, Ph.D. za cenné rady a připomínky, které mi poskytly v průběhu zpracování této práce.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. 12. 2011

ABSTRAKT

Hlavním tématem této práce je analýza prvních vět novinových článků, a to z hlediska jejich aktuálního členění, které je v češtině vyjádřeno především slovosledem. Ten se v závislosti se stoupající výpovědní dynamičností slov ve větě, může měnit z objektivního, kdy nová informace následuje za informací známou, na subjektivní, kdy je toto pořadí opačné. Věta: *Skupina ČEZ loni vykázala rekordní zisk 52 miliard korun*, tak v tomto obráceném slovosledu zní: *Rekordní zisk 52 miliard korun vykázala loni skupina ČEZ*.

V předložené práci tyto změny popisujeme, určujeme množiny případů, kde se modifikace objevuje, a snažíme se ukázat, jaká jsou pravidla pro toto užití. Věta v případě subjektivního slovosledu začíná například předmětem, příslovečným určením času, místa či podmínky. Ne vždy však tyto členy na počátku znamenají subjektivní slovosled.

Důležitou roli mají v celkové analýze titulky, které výsledky značně ovlivňují. V této souvislosti se zabýváme zejména větami typu uvedení na scénu, které ve vztahu k titulku hodnotíme jako věty s dvouvrcholovou strukturou, tedy s rozštěpeným rématem na počátku a na konci. Tento závěr je pak podstatou celé analýzy.

ABSTRACT

The diploma thesis is focused on an analysis of the first sentences of newspaper articles namely from an aspect of the topic-focus articulation, which is expressed in Czech primarily by word order. The word order depending on the increasing communicative dynamism of words in the sentence might be changed from an objective word order if new information follows known or before mentioned information into subjective word order resulting in a reverse order. E.g.: *The CEZ group showed record profit of 52 milliard CZK last year, a reverse word order: (literal translation) Record profit (Obj) of 52 milliard CZK the CEZ group(Obj) showed last year.*

In our thesis, we describe the above mentioned changes and we determine sets of cases comprising the modifications and we attempt to specify kinds of rules and principles resulting in different word orders. The sentence in the case of the subjective word order begins with an object, an adverbial of time, place, or condition. Anyway, not always a sentence constituent at the beginning of the sentence indicates the subjective word order.

A significant role in the analysis is played by headlines, which affect considerably the result. We focus our attention on sentences expressing a placement on the scene. These sentences are assessed in relation with the headlines as sentences with a two-peak structure, resp. with a split focus on the beginning and at the end. This conclusion represents the fundamental principle of the whole analysis.

KLÍČOVÁ SLOVA

aktuální členění, aktualizace, článek, dynamika, dvouvrcholová struktura, kontextová zapojenost, komunikační vrchol, kulisy, noviny, média, modifikace, objektivní slovosled, první věta, předmět, příslovečná určení, scéna, sloveso, subjekt, subjektivní slovosled, réma, téma, titulky, uvedení na scénu, výpovědní dynamičnost

KEY WORDS

adverbials, article, communicative dynamism, communicative peak, context dependence, dynamics, first sentence, focus, headlines, media, modification, newspaper, object, objective word order, placement on the scene, scene, scenery, topic, topic-focus articulation, two-peak structure, subject, subjective word order, updating, verb

OBSAH

1. ÚVODEM	10
1.1 KONTEXT	13
1.2 CÍL PRÁCE	15
1.3 METODIKA PRÁCE	17
1.4 MATERIÁL	20
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	21
2.1 AKTUÁLNÍ ČLENĚNÍ	21
2.2 KONTEXTOVÁ ZAPOJENOST	23
2.3 SLOVOSLED	25
2.3.1 Struktura české věty	25
2.3.2 Pořadí dle výpovědní dynamičnosti	26
2.3.3 Věty s uvedením na scénu	29
2.3.4 Tranzit	33
2.3.5 Subjektivní slovosled	33
2.4 PROBLEMATIKA DVOUVRCHOLOVÉ STRUKTURY	35
2.4.1 Štěpné réma	36
2.4.2 Kontrast	36
3. VLASTNÍ ANALÝZA	39
3.1 VZTAH TITULKŮ A PRVNÍCH VĚT	40
3.1.1 Rozdělení titulků	41
3.1.1.1 Všeříkající titulek	41
3.1.1.2 Naznačující titulek	44
3.1.1.3 Nevhodné titulky	46
3.2 OBJEKTIVNÍ SLOVOSLED S JINÝM ČLENEM NA POČÁTKU	49
3.2.1 Předmět jako téma	49
3.2.2 Příislovečná určení místa a času jako téma	51
3.2.2.1 Čas a místo jako téma ve větách s uvedením na scénu	51
3.2.2.2 Čas a místo jako téma	54
3.2.3 Další příislovečná určení jako téma	56
3.3 SUBJEKTIVNÍ SLOVOSLED	61

3.3.1 Předmět jako réma.....	61
3.3.2 Čas a místo jako réma	65
3.3.3 Další příslovečná určení jako réma	68
3.4 VĚTY S DVOUVRCHOLOVOU STRUKTUROU	70
3.5 OBRÁCENÉ UVEDENÍ NA SCÉNU – PODMĚT RÉMATEM	78
3.6 SLOVESO NA POČÁTKU VĚTY	83
3.6.1 Přísudek jako réma.....	83
3.6.2 Infinitiv jako réma	85
3.7 DALŠÍ NESTANDARDNÍ ZAČÁTKY	87
3.7.1 Vytčení rématu či tématu.....	87
3.7.2 Obrat ke čtenáři	89
3.7.3 Otázka	91
3.7.4 Přímá řeč	93
3.7.5 Přísloví	93
4. ZÁVĚR	94
5. POUŽITÁ LITERATURA	96

SEZNAM ZKRATEK

AČ - aktuální členění

K - kontrast

LN - Lidové noviny

MF DNES - Mladá Fronta DNES

VD - výpovědní dynamičnost

„Denní tisk, to je mohutná řeka, která se bez přestání valí vpřed a přináší stále nové a nové informace, nová a nová sdělení.“

J. V. Bečka, Jazyk a styl novin

1. ÚVODEM

Hlavním úkolem médií by mělo být informovat širokou veřejnost o aktuálním dění ve společnosti. V současné době, kdy je trh přesycen a o slovo se čím dál tím více hlásí internet, musí jednotlivé tituly silněji bojovat o pozornost čtenáře. K tomu využívají takových výrazových prostředků, které by daný text ještě více zatraktivnily. K přilákání adresáta, zveličení události a v určitém smyslu také k ovlivnění názoru čtenáře, k formování postoje, který by měl vůči dění ve společnosti zaujímat, jsou tak využívány různé jazykové a stylové prostředky. Často se v textu objevují umělecké jevy, jako například metafora, rčení nebo v případě bulváru častá zvolání. Novináři se obracejí k novotvarům nebo naopak k archaismům, užívají prostředků lexikálních i gramatických. Často je však mnoho z těchto jevů vzhledem k rychlosti, s jakou se noviny píší, využíváno velmi neobratně a chybně.

Kromě hlediska sémantického jsou ale publicistické útvary odlišné také syntakticky. Autoři hojně využívají subjektivní slovosled, který přesunutím nejnovější informace na začátek věty modifikuje aktuální členění věty. To je patrné v mluvených i psaných projevech především proto, že psané projevy se snaží mluvenému vyrovnat a napodobit ho. Často tak místo věty: *Hokejisté z Plzně zažili třetinu hrůzy*, čteme: *Třetinu hrůzy zažili hokejisté z Plzně*.

Novináři rádi pracují s dynamikou slov a aktualizují jednotlivé prvky podle toho, jakou jim přisuzují důležitost,

jak jim v dané situaci připadají „aktuální“, tedy jaký mají vztah k tomu, co již bylo řečeno a k tomu, co se chystají sdělit. Jedna a táž věta tak může mít různé aktuální členění v závislosti na komunikační situaci. A právě problematika aktuálního členění i dalších slovosledných změn v tištěných denících je tématem této práce.

Toto téma jsem si zvolila proto, že jsem dlouhou dobu pracovala jako redaktorka deníku *Metropolitní Expres* a následně v ekonomické rubrice *iDNES.cz*. Při vlastní tvorbě textů jsem si často uvědomovala, kdy užívám subjektivního slovosledu a ve chvíli, kdy už se tento jev stal příznakovým, raději jsem využila objektivní slovosled. Začala jsem přemýšlet o tom, v jakém kontextu je vhodné ho použít, zda mohou novináři v jeho užívání dělat chyby, které jsou v novinách velmi časté, nakolik mění autorský styl a jak frekventovaný je u mých kolegů. Dále nás zajímá, jestli se v tomto případě může hovořit o zmechanizovanosti či stereotypnosti, která je v dnešní době, kdy noviny musí přinášet jednu informaci za druhou na velkém množství textu, také častým jevem až nedostatkem.

Tato práce vzniká na základě ročníkové práce na stejné téma, ve které se několikrát vynořil pojem dvou komunikačních vrcholů, kdy je kromě vlastního rématu důležitou informací například příslovečné určení místa a času, přičemž toto určení bývá na počátku a vlastní réma zůstává na konci. Větný přízvuk přitom nesou oba vrcholy. Tato dvouvrcholová struktura, kdy se réma dělí na dvě části, však není zcela jednoznačná. Kromě rozštěpeného rématu se na počátku může objevit také kontrast, tedy výběr z určitých alternativ. Oba pojmy zmíníme dále v teoretické části (2.4).

Dvouvrcholová struktura ale není jediným novým pojmem, který se v této práci objeví. Po prozkoumání mnoha příkladů novinových článků i rozvinutí teoretické části jsme výsledky

ročníkové práce museli změnit vzhledem k větám typu „uvedení na scénu“, které mohou být snadno zaměněny s větami se subjektivním slovosledem. A naopak i tyto věty mohou mít subjektivní slovosled, který se snadno zaměňuje s objektivním. Zejména v případě těchto vět pak navíc bylo nutné brát výrazný ohled na titulky, které výsledky analýzy značně ovlivnily.

1.1 KONTEXT

V české lingvistice se zájem o aktuální členění věty datuje od prací Viléma Mathesia z první třetiny minulého století. Přímo na Mathesia navazují především dva směry tohoto výzkumu, které lze nazvat školou brněnskou (Jan Firbas a jeho žáci, v bohemistice také František Daneš, Ludmila Uhlířová a v anglistice Libuše Dušková) a školou pražskou (k rozboru češtiny viz např. souhrnnou monografii prací Sgall - Hajičová - Buráňová 1980 a řadu jejich studií k formálnímu zpracování aktuálního členění). Tzv. pražská teorie aktuálního členění je aplikována například v anotacích Pražského závislostního korpusu, přičemž jsou zde zkoumány především současné texty. Teorie AČ však může být využita i při studiu staršího vývoje češtiny. Například problematikou postavení slovesného přísudku s výrazným přihlédnutím k aktuálnímu členění se zabývá Šárka Zikánová (2009). Řeší zde především problematiku postavení přísudku na konci věty.

Pro náš výzkum je však podstatnější pohled na AČ v současné podobě. Souhrnné dílo, které by explicitně řešilo problematiku AČ, například v dětských knihách, médiích či časopisech pro mládež, neexistuje. Ludmila Uhlířová (1987) zmiňuje, že se subjektivního slovosledu, kdy réma předchází tématu, užívá zejména v uměleckém stylu, ve kterém zpravidla emocionálně zabarvuje větu, dále ve vědeckém výkladu a konečně v publicistickém stylu. Uhlířová zde píše, že pravidlem je subjektivní, ale zcela neemotivní pořad v počátečních větách krátkých novinových, rozhlasových i televizních zpráv. S pojmem neemotivní polemizujeme v kapitole 2.4.5. Podobně charakterizuje subjektivní slovosled a první věty novinových článků Mluvnice 3 (1947).

Detailněji, avšak stále ne zcela dopodrobna, se tímto problémem zabývá J. V. Bečka v publikaci Jazyk a styl novin (1973). Tato kniha může fungovat jako stylistika pro novináře.

Je v ní vysvětlena funkce novin, úkol žurnalistiky, kladen důraz na výběr slov i stylistiku věty. Vysvětleny jsou zde všechny důležité pojmy i zkritizovány nedostatky, které se v denících objevují. Těch je mimo jiné stále dost i v současné době, o tom však tato práce nepojednává. J. V. Bečka se v jedné z kapitol zmiňuje samozřejmě také o subjektivním pořadí. Směřování od tématu k rématu nazývá sdělnou perspektivou. Ta je pak v případě subjektivního slovosledu dle něj obrácená a do popředí vstupuje nejzávažnější začátek zejména krátkých zpráv. Toto pořadí, které sice ze zásad sdělné perspektivy vybočuje, Bečka nekritizuje. Jako nesprávné však hodnotí toto pořadí uprostřed textu či v titulku.

1.2 CÍL PRÁCE

Jak je možné vidět výše, jsou v popisu AČ, či v jeho aplikaci v praxi značné mezery. Cílem této práce je proto některé z těchto mezer vyplnit, a to s ohledem na oblast našeho zkoumání, tedy média.

Část o zkoumání AČ z hlediska synchronního vývoje by měla přispět k osvětlení aktuálního stavu v novinách, konkrétně běžných denících, jako je MF DNES nebo Lidové noviny. Jde například o to ukázat, jaké typy AČ se v textu vyskytují a především jaká jsou pravidla modifikace objektivního AČ na subjektivní. Dalšími otázkami, které bude nutné zodpovědět, je, kdy a jak se zmíněná modifikace objevuje, zda ji ovlivňuje umístění na stránce (hlavní článek, krátký článek...) či rubrika a jaké jsou k tomu důvody, tedy například styl novin nebo stupňování významu. Určíme, zda se modifikace řídí nějakými pravidly, zda můžeme jednotlivé změny definovat a konkretizovat, a utvořit tak množiny stále se opakujících případů.

Nové pojmy, které se v této práci objevily a které si zaslouží větší pozornost, jsou dvouvrcholová struktura, tedy rozštěpené réma nebo kontrast, a věty s uvedením na scénu, jež s dvouvrcholovou strukturou úzce souvisí. Možnost dvou komunikačních vrcholů v pracích o médiích prozatím zmíněna nebyla, proto jí budeme věnovat zvýšenou pozornost a toto téma blíže rozpracujeme. V teoretické části problematiku dvou vrcholů popíšeme a ve vlastní analýze uvedeme její podrobnou charakteristiku doloženou příklady.

Věty typu uvedení na scénu se sice na počátku práce zdály nedůležité, v jejím průběhu však nabyly na významu, a to především ve spojitosti s dvouvrcholovou strukturou. Důležitou roli v charakteristice AČ v novinových člancích totiž mají titulky. Ty samozřejmě první věty, ve kterých se informace obsažená v titulku opakuje a následně rozvíjí, značně

ovlivňují. Především pak u vět typu uvedení na scénu titulky analýzu těchto vět mění a vznikají případy s dvouvrcholovou strukturou. Vztah titulků a prvních vět je tedy poměrně složitý, proto o něm pojednáme ve zvláštní kapitole (3.1).

Kromě změny slovosledu z objektivního na subjektivní se v novinových člancích objevují i další nestandardní začátky (3.7), například vytčení rématu, zvolání, nevětné konstrukce nebo otázky. Těm bude věnována jedna z posledních kapitol. Zajímavé v tomto případě je, že vzhledem k tomu, že práce vznikala několik let, analyzovali jsme jak výtisky starší (rok 2008) tak i současné (2011). Soustředili jsme se především na Mladou Frontu DNES a musíme konstatovat, že trend užívání subjektivního slovosledu dospěl k určitým změnám i za tyto poslední tři až čtyři roky. Deník mírně změnil strukturu, začal více pracovat s podtitulky a v prvních větách se často objevují právě jiné nestandardní začátky. Autoři se více snaží o reportážní styl, jak však dále uvidíme, při čtení několika článků na jedné straně jde opět o stereotyp.

1.3 METODIKA PRÁCE

V první části práce budou vysvětleny teoretické pojmy, ze kterých vycházíme ve vlastním zkoumání. Metoda určování AČ přitom nebude nijak složitá. Při rozboru novinových článků včetně titulků vycházíme z předpokladu, že dle běžné struktury začíná česká věta tradičně podmětem. O tom viz dále v kapitole 2.3.1 Struktura české věty. První věty novinových článků nás pak začínají zajímat ve chvíli, kdy toto pořadí subjekt - verbum - objekt není dodrženo. V naší práci jsme došli ke dvěma závěrům:

1. Ačkoli se slovosled změnil, aktuální členění zůstalo stejné a člen na prvním místě, i když není subjektem, je stále tématem.
2. Člen na prvním místě není subjektem a zároveň není tématem, ale rématem - dochází k modifikaci objektivního slovosledu na subjektivní.

První možnosti jsme nevěnovali příliš velkou pozornost a za stěžejní jsme považovali druhý závěr. Dalším zkoumáním, které je základem této práce, však vyšlo najevo, že určit takto věty prvního typu, tedy že člen na prvním místě není subjektem, ale přesto je stále tématem, je příliš jednoduché. Člen, který by ze své podstaty měl být tématem, jím totiž není vždy a stoprocentně a zde pak nastává právě problematika dvouvrcholové struktury, která se v této práci objevila jako nová a neprozkoumaná.

Proto metodiku rozlišení vět, ze které v následném rozboru vycházíme, měníme pro tuto práci takto:

- 1. Věta nedodrží standardní strukturu (2.3.1) a na jejím počátku nestojí podmět. AČ ale zůstalo stejné a člen na prvním místě je stále tématem (3.2).**

2. Věta nedodrží standardní strukturu (2.3.1) a na jejím počátku nestojí podmět. Členy však pouze změnilo místo a dochází tak k subjektivnímu slovosledu, réma se dostává na počátek věty a téma naopak na její konec (3.3).

3. Věta nedodrží standardní strukturu (2.3.1) a na jejím počátku nestojí podmět. Nejedná se však o pouhou změnu umístění tématu a rématu. Člen na počátku není vlastním rématem, ale také se nedá hodnotit jako čisté téma. Daná věta má pak často dva komunikační vrcholy (3.4).

Tyto tři možnosti tak bereme v úvahu, pokud na prvním místě věty nestojí podmět, ale jiný člen (například předmět či příslovečná určení). Následně pak příklady k jedné z těchto možností zařazujeme (ne vždy však mezi nimi můžeme vytvořit ostrou hranici).

Kromě těchto tří alternativ však musíme zmínit také příklady s uvedením na scénu (2.3.3). Ačkoli podmět stojí na konci věty, jedná se o objektivní slovosled. Tyto příklady pak řadíme k prvnímu bodu. Vzhledem k tomu, že zejména v případě těchto vět ale výsledky analýzy značně ovlivňuje titulek, dochází u nich často ke štěpení rématu a tím tedy k dvouvrcholové struktuře. Ačkoli jsou takové příklady součástí kapitoly 3.4, uvádíme je pro přehlednost již v kapitole 3.2.

V případě vět s uvedením na scénu může navíc nastat i situace, kdy se podmět dostane na počátek věty a věta s uvedením na scénu má subjektivní slovosled. Vzniká tak čtvrtá možnost:

4. Věta dodrží standardní strukturu (2.3.1) a na jejím počátku stojí podmět. Ten však není tématem, ale rématem,

protože se jedná o obrácené pořadí členů ve větě typu uvedení na scénu (3.5).

Tato možnost však komplikuje základní metodiku určování, kdy bylo stěžejní především to, zda na prvním místě stojí podmět či nikoli. Věty s podmětem jsme následně považovali za věty s objektivním slovosledem. Věty typu uvedení na scénu se subjektivním slovosledem však tento předpoklad vyvracejí.

K metodice práce je ještě důležité dodat, že každý z uvedených příkladů je doprovázen titulkem, aby byla zřejmá jeho kontextová zapojenost.

Kromě toho samozřejmě pracujeme i s mnoha dalšími ukázkami, na kterých dokládáme další zajímavé či nestandardní začátky novinových článků.

1.4 MATERIÁL

Příklady jsou vybrány z Mladé fronty DNES ze dne 18. 1. 2008, 18. 2. 2008, 28. 2. 2008, 5. 5. 2011, 10. 8. 2011, 31. 10. 2011, 15. 11. 2011, 16. 11. 2011, 28. 11. 2011 a 6. 12. 2011 a z Lidových novin (LN) ze dne 1. 3. 2008 a 5. 5. 2011. Ve třech případech jsou výjimečně použity ukázky z internetových serverů novinky.cz, denik.cz a patria.cz, a to proto, že v novinách se podobné neobjevily.

Pracovali jsme se všemi jednoduchými větami (souvětí zařazena nejsou), které naznačovaly subjektivní slovosled. Každý příklad jsme nadále rozebrali, určili a vybrané z nich jsme použili ve vlastní práci. Celkem jsme v těchto výtiscích našli zhruba 200 až 300 příkladů (které nezačínaly podmínkou), z nichž však nemůžeme všechny, jak uvidíme dále, označit za subjektivní slovosled. A naopak, i věty s podmínkou na začátku jsme v určitých případech označili za věty se subjektivním slovosledem.

Co se žánru týče, pracovali jsme se všemi články kromě názorů a komentářů. Nejčastěji se ale modifikace slovosledu objevuje v kratších člancích. Je to především z toho důvodu, že u hlavních velkých článků je titulek doplněn rozsáhlým podtitulkem, v současných vydáních nově i perexem (text o několika krátkých větách, který upoutává pozornost na další obsah či naznačuje, o čem bude. Doplnuje funkci titulků a podtitulků), což dává první větě jiný ráz. Častěji bývá ozvláštněna jiným způsobem než změnou slovosledu. Kritériem pro výběr příkladů se nestala ani rubrika.

2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA¹

V této části práce si přiblížíme teoretické základy, ze kterých budeme vycházet v následující analýze. Popíšeme zde aktuální členění jako takové, charakterizujeme strukturu české věty, slovosled a nastíníme změny, které se s ním v novinových článcích dějí.

2.1 AKTUÁLNÍ ČLENĚNÍ

Jako součást významové výstavby textu objasnil aktuální členění již ve 20. letech Vilém Mathesius. Větu rozdělil na **východiště výpovědi**, tedy to, co je v dané situaci známo a od čeho mluvčí vychází, a **jádro výpovědi**, tedy co mluvčí o tomto východišti vypovídá. V současném výkladu tedy 1. o čem se mluví a 2. co se o tom říká, neboli známá a nová informace. *Př.: Byl jednou jeden král. Ten měl tři dcery.* V první větě je novou informací slovo král, ve druhé se však stává východištěm a jádrem je informace, že měl tři dcery (Mathesius, 1947). V této práci budeme pro východiště používat termínu téma a pro jádro réma.

V širším zkoumání ale nejde jen o informaci známou a novou, které zpravidla vyvozujeme z kontextu (2.2). V otázce aktuálního členění hraje důležitou roli mluvčí a jeho komunikační záměr a výpovědní perspektiva. V procesu komunikace tak dochází k **aktualizaci** jednotlivých složek obsahu. Je to způsob, jakým fungují jednotlivé složky věty v závislosti na tom, co autor sdělení považuje v daném konkrétním momentě komunikace za více či méně aktuální, tj.

---

¹ K vypracování této kapitoly byly využity následující prameny: NEKULA, M. kap. *Syntax in Příruční mluvnice češtiny*. 2. vyd. Praha: NLN, 2003. s. 369 – 697. ISBN 80 – 7106 – 134 - 4; SGALL, P. – HAJIČOVÁ, E. – BURÁŇOVÁ, E. *Aktuální členění věty v češtině*. 1. vyd. Praha: Academia, 1980; UHLÍŘOVÁ, L. *Knižka o slovosledu*. 1. vyd. Praha: Academia, 1987.; MATHESIUS, V. *Čeština a obecný jazykozpyt*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1947; SVOBODA, A. *Brněnská škola funkční větné perspektivy v pojmech a příkladech*, Ostravská univerzita, 2007. Dostupné z <http://web.iol.cz/alesvo/vyuka/Brnenska_skola_FSP.pdf>

důležité ve vztahu k obsahu již sdělenému a ve vztahu k obsahu, který zamýšlí ještě sdělit. Autor tak aktualizuje své a adresátovy myšlenky - vybírá prvky, které jsou známy oběma, a tvoří z nich obsahový základ.

2.2 KONTEXTOVÁ ZAPOJENOST

Současné teorie Sgall - Hajičová - Buráňová (1980) používají pro rozdělení na základ a ohnisko (u Mathesia východiště a jádro) metodu kontextové zapojenosti či nezapojenosti. Kontextově zapojená je informace známá, která je identifikovatelná z předchozího kontextu, nezapojená potom informace nová, se kterou se adresát dosud nesešel. Toto určení je ale značně zjednodušené a o kontextové zapojenosti hovoří i řada dalších faktorů. Prvek nemusí být zřejmý z předcházejícího textu, ale může jít například o vztah části a celku. Kontextově zapojené jsou dále také ty prvky, které přímo odkazují k dané promluvě, k posluchači, místu a okamžiku (já, ty, zde) a další, které lze z těchto odvodit (my, tvůj, včera).

Podle Mluvnice 3 můžeme rozlišit několik typů kontextu. Za prvé je to kontext slovní neboli jazykový, tedy ten, kdy je prvek známý z předcházejícího textu. V případě prvních vět novinových článků zastávají tuto funkci titulky. Ty často obsahují velké množství informací (první věta mnohdy titulek opakuje), a proto již čtenáře do problematiky uvádějí a zjednodušují tak otázku - o čem se mluví a co se o tom říká. Objevují se ale také titulky, které o následujícím textu hovoří spíše v hádankách. O takových pak musí čtenář více přemýšlet a ztěžují mu otázku kontextové zapojenosti. Titulky probereme detailněji v kapitole (3.1).

Dalším typem je kontext situační. Informace je autorovi a adresátovi známá ze situace, za níž promluva vzniká. Jedná se také o prostorové a časové zařazení. Poslední je kontext zkušeností. Autor předpokládá, že spolu s adresátem sdílí určité znalosti o světě, o realitě.

S posledními dvěma typy souvisí tzv. modifikace prvků uložených v paměti (Sgall - Hajičová - Buráňová, 1980). V reálném textu to pak vypadá tak, že jako kontextově zapojené

vnímá čtenář ty prvky, které jsou pro něj známé, a autor tuto aktivaci předpokládá a vybírá kontextově zapojené prvky, o kterých předpokládá, že jsou společné jemu i čtenáři. Adresát pak nepotřebuje žádné velké úsilí k tomu, aby je ve své paměti identifikoval, a uvědomil si, o čem se mluví.

U týdenní kauzy, která se denně probírá v médiích, tak není zapotřebí všeríkající titulek, ale již jen nová informace. Autor se pak snaží o určitou obměnu těchto informací. A jeho úsilí je do té míry úspěšné, čím více je aktivován bod, který má být identifikován. Tímto způsobem se médiím daří „zaútočit“ na čtenáře. Zjednodušeně řečeno: ze souboru informací vyberou takovou, která je pro čtenáře nejzajímavější, ať už z osobního hlediska (počasí, dovolená, černá kronika) či ze širšího povědomí (dlouho se táhnoucí kauza, např. smrt skladatele Karla Svobody).

Dalším pojmem, který je třeba vzhledem ke kontextové zapojenosti zmínit, jsou kulisy. Mluvíme zde například o příslovečném určení místa či času. Kulisy jsou prvkem kontextově zapojeným, ale mohou se stát i vlastním ohniskem.

Př.: V Praze bydlí má sestra.(kulisa)

Má sestra bydlí v Praze. (ohnisko)

Právě proto jsou kulisy v případě novinových článků také složitým případem, především ve větách typu „uvedení na scénu“ (2.3.3). Určení místa a času bývá v novinách navíc často důležitou informací.

2.3 SLOVOSLED

Pokud větu rozdělíme a jednotlivé členy přeházíme, zjistíme, že se nepodařilo zachovat původní aktuální členění a významový dosah dané věty se změnil. To dokládá, že slovosled je v češtině základním prostředkem vyjádření aktuálního členění. V češtině je slovosled proměnlivý, nikoli však naprosto volný nebo dokonce libovolný. Kromě aktuálního členění se na něm podílí také rytmický princip, gramatická stavba i další okolnosti.

Člen brněnské školy Aleš Svoboda (2007, s. 10) k tomu uvádí: „Pro češtinu je charakteristické, že gramaticko-sémantické vztahy jsou většinou signalizovány jinými než slovoslednými prostředky (např. morfologicky pádovými a osobními sufixy), a proto je slovosled uvolněn k tomu, aby mohl odrážet záměr mluvčího/pisatele co do gradace významu co do perspektivizace sdělení k určitému cíli. Tohoto jevu může český mluvčí/pisatel využívat. V neutrálních (neemotivních) větách řadí složky od méně závažných (tematických) na začátku k nejzávažnějším (rematickým) na konci: *Marta pohládila Aničku. Aničku pohládila Marta.*“ Český mluvčí tedy intuitivně v neutrálních větách využívá lineárního uspořádání k tomu, aby signalizoval různé stupně důležitosti jednotlivých složek. Takto se slovosled na větné úrovni projevuje jako faktor aktuálního členění.

2.3.1 Struktura české věty

Dříve než přistoupíme k vlastní analýze, ve které zkoumáme slovosledné změny v prvních větách novinových článků, měli bychom se podívat na běžné pořadí členů v české větě. Nebudeme však nyní brát v úvahu aktuální členění věty, tedy pořadí prvků dle věcné souvislosti věty, ale popíšeme nejdříve pořadí formální, tedy složení věty z prvků gramatických.

Pokud vezmeme v úvahu gramatický větný vzorec (GVV), tak jak o něm píší autoři Mluvnice češtiny 3 (1987, s. 27), objevuje se podmět (subjekt) v levovalenční pozici od slovesa (predikátu), to znamená, že slovesa na sebe váží podmět z levé strany - Petr spí, Otec maluje (SUBJ - Vf).

Všechny pozice jiné než podmětové jsou pozice pravovalenční. Větné členy obsazující tuto pozici se nazývají doplnění (komplement). Ty se nadále rozdělují na předmětový komplement - OBJ (vyjádřený prostým nebo předložkovým pádem substantiva, případně zájmena), komplement typu adverbialního, ADV (vyjadřovaný adverbium nebo předložkovým pádem substantiva nebo zájmena) a typu kvalifikačního, QUAL (vyjadřovaný adjektivem, substantivem, případně i zájmenem v instrumentále nebo v předložkovém pádě (Mluvnice 3, 1987: 28).

Vzhledem k výše uvedenému pořadí členů bychom v novinách měli na prvním místě článku očekávat subjekt. V tisku tomu tak ale právě nebývá, častěji se zde objevují členy, které odpovídají pravovalenční pozici, tedy například objekt nebo adverbiale. Pokud se vrátíme k pojmům aktuálního členění, objevuje se tedy v levé části věty téma, v pravé pak réma - to je slovosled objektivní - subjekt předchází verbu i objektu, například - *Zloděj z Brna si odnesl 100 tisíc*. Toto pořadí může být ale i opačné - *100 tisíc si odnesl zloděj z Brna*. Potom mluvíme o slovosledu subjektivním (viz 2.3.5).

2.3.2 Pořadí dle výpovědní dynamičnosti

Kapitola o výpovědní dynamičnosti bývá častěji řazena ještě před samotný výklad o slovosledu. Pro účely této práce ji však vysvětlíme právě na tomto místě, a to z toho důvodu, že slovosled nejen ovlivňuje, ale také na jejím základě, jak uvidíme dále, vznikají nestandardní slovosledné změny, které výklad komplikují.

Výpovědní dynamičností rozumíme vlastnost komunikace. Rozdělení věty na téma a réma se v některých případech může zdát velmi hrubé a mezi oběma prvky nelze vytvořit ostrou hranici. Ve výpovědi je totiž často více rozvitých členů. Ty se poté odlišují stupněm výpovědní dynamičnosti. To znamená, že k rozvíjení a obohacování obsahu sdělení přispívají rozdílnou měrou. V češtině stupeň výpovědní dynamičnosti (VD) při objektivním slovosledu narůstá zleva doprava, to znamená, že každý prvek následující má vyšší stupeň VD než prvek, který před ním předchází. To odpovídá výše zmíněnému gramatickému rozvrstvení členů.

S pojmem výpovědní dynamičnost pracoval především představitel takzvané „brněnské školy“ Jan Firbas. Pro aktuální členění začal používat termín funkční větná perspektiva. Tu lze ve stručnosti formulovat takto (Svoboda, 2007, s. 5): „Sdělování probíhá v přirozeném jazyce postupně prostřednictvím jednotlivých složek sdělení. Tyto složky nepřispívají k rozvoji sdělení stejnou měrou v tom smyslu, že některé z nich mají z hlediska záměru mluvčího nebo pisatele, z hlediska jeho perspektivizace sdělení k vlastnímu cíli, ohnisku sdělení menší a jiné větší sdělnou závažnost. Sdělná závažnost složek je charakterizována výpovědní dynamičností, jejíž relativní stupně jsou distribuovány mezi nositeli výpovědní dynamičnosti distribučního pole na základě výsledku souhry faktorů funkční větné perspektivy: **linearity, sémantiky, kontextu a (v mluveném jazyce) intonace.**“

Tyto faktory působí ve všech známých přirozených jazycích. Zatímco Mathesius pracoval především s linearitou, tedy uspořádáním složek za sebou, Firbas upozornil na další složky. K tomuto závěru došel především zkoumáním mnoha různých jazyků, kde se jako hlavní faktor neuplatňovala linearita, ale sémantické hledisko. K tomu ho dovedlo Mathesiovo tvrzení, že angličtina je méně citlivá k aktuálnímu

členění, a to při změně objektivního slovosledu na subjektivní. A to proto, že neutrální věty typu *A dog barked in the distance.*, v českém překladu *V dálce [in the distance] zaštěkal [barked] pes [a dog]*, mají subjektivní slovosled s vlastním rématem na začátku, což je důsledkem toho, že angličtina má gramatikalizovaný slovosled (místo ve větě určuje gramatickou funkci slova a v našem příkladě je třeba dát na první místo podmět (*a dog*)) (Svoboda, 2007, s. 10).

Tento Mathesiův závěr probudil zájem J. Firbase k tomu, aby začal zkoumat, proč Mathesius identifikoval *a dog* na začátku napsané anglické věty jako vlastní réma, když to nebylo signalizováno slovosledem. Po rozsáhlých srovnávacích studiích došel Firbas k závěru, že linearita je pouze jedním ze čtyř faktorů funkční větné perspektivy.

Jednotlivé členy výpovědi - nositelé výpovědní dynamičnosti - nesou relativní stupně VD. Jimi se VD poměřuje. Aktuální členění lze charakterizovat v termínech VD jako rozložení stupňů VD na jednotlivé složky výpovědi. Stupně dynamičnosti je možno si představit jako stupně komunikační důležitosti nebo sdělné závažnosti z hlediska záměru mluvčího/pisatele. Tyto stupně výrazně ovlivňují sémantické obsahy nositelů výpovědní dynamičnosti. K tomuto závěru došel opět J. Firbas na základě zkoumání vět typu *V dálce zaštěkal pes* (*A dog barked in a distance*), kterými se zabýval již Vilém Mathesius. Podle Firbase lze tyto sémantické obsahy na vysoce abstraktní rovině uspořádat do dvou stupnic, které Firbas nazývá škálami. My však zůstaneme u pojmu stupnice, jak jej charakterizuje Mluvnice 3 (1987).

Stupnici VD lze nejobecněji formulovat jako stupnici o dvou členech: scéna → specifikace. Tato stupnice říká, že prvky scénické nesou nižší stupeň VD než prvky specifikující. Prvky vytvářející scénu jsou prvky, které vybírá (aktualizuje) autor jako prvky v momentě promluvy známé a na kterých jakožto

na východisku může vybudovat vlastní sdělení. Prvky specifikace pak to, co je dáno aktuální komunikační situací a vyjádřeno scénou, dále rozvíjejí, obohacují o novou informaci, posouvají obsah komunikátu dopředu. Scéna a specifikace v dvojčlenné stupnici VD označují totéž, co téma a réma (Mluvnice 3, 1987: 570).

2.3.3 Věty s uvedením na scénu

Zatímco pořadí téma a réma vesměs dodržují gramatický větný vzorec, tak jak jsme jej zmínili v kapitole 2.3.1, tedy že podmět, který bývá tématem, stojí nalevo, a nová informace, nejčastěji předmět pak napravo, u scény a specifikace tomu tak vždy není. Pořadí členů je ve větách tohoto typu obráceno, a to především ve větách typu „uvedení na scénu“.

Tyto věty se dle Mluvnice 3 (1987: 571) řadí k takzvané stupnici I. typu. Ta vychází od scény (kulisy), dále přichází objevování se na scéně, existence na scéně, případně zmizení ze scény a na posledním místě stojí **jev na scéně**. Tato stupnice je závislá na výskytu existenciálního slovesa ve větě. Intonační centrum je pak umístěno na konci výpovědi. Až do této chvíle se oproti tradičnímu pořadí tématu a rématu nic nemění. Rozdíl však přichází ve chvíli, kdy se na posledním místě objevuje podmět, tedy jev na scéně, který častěji nacházíme v levovalenční pozici: *Zjara kvetou petrklíče. V jihomoravském kraji nastaly žně. Od srpna jezdí v Praze dvě linky metra*. Prvky scény, tedy časové kulisy (*zjara, od srpna*), místní kulisy (*v Praze, v jihomoravském kraji*) mají v uvedených větách nižší stupeň VD než slovesa vyjadřující existenci (*kvetou, nastaly*) a ty zas mají opět nižší stupeň VD než jev na scéně (*petrklíče, žně*).

Zatímco Mluvnice 3 (1987) klade ve větách „uvádění na scénu“ důraz na funkci existenciálního slovesa, Sgall,

Hajičová a Buráňová (1980: 40) pracují také s povahou konatele. Ukazují to například na těchto větách:

1. *V Praze žije má sestra.*
2. *Má sestra žije v Praze.*

V první větě je místní určení kulisou a sestra je rématem. Jedná se tedy o uvedení na scénu. Druhou větu ale za takový případ považovat nelze, příslovečné určení zde není kulisou, ale vlastním ohniskem, nejdynamičtější částí věty. Existují tak slovesa, která nemusí fungovat pouze jako existenciální a objevovat se ve větách typu „uvedení na scénu“, ale mají i jiné role. Přichází tedy otázka, podle čeho dané věty rozlišit, když jako vymezení nefunguje sloveso. Jedním z kritérií pak může být povaha konatele; ten totiž může patřit do jedné ze dvou skupin podle tzv. delimitačních rysů (určenosti, určitosti a kvantifikace) substantivní fráze, kterou je vyjádřen (Sgall, Hajičová, Buráňová, 1980: 40).

První skupinou je substantivní fráze s delimitačním rysem neurčenosti nebo tzv. specifičnosti - v takových případech jde o existenci, případně uvedení na scénu. K této skupině řadíme například věty: *V Karpatech žijí medvědi* nebo *V parcích by měly kvést růže.*

Oproti tomu ve druhé skupině je konatelem specifikovaná podmnožina prvků z jisté třídy (charakterizovaná určitou vlastností), tedy substantivní fráze určitá (a určená). V tom případě nejde o uvedení tohoto konatele na scénu a příslovečné určení času či místa tu pak zpravidla patří do ohniska a není kulisou: *Růže by měly kvést pod oknem* nebo *Ryby musí žít ve vodě, kočky na suchu.* Specifikace je tu dána tím, že v prvním případě jde o naše růže, popřípadě o ty, o kterých se již mluvilo, a ve druhém jde o celou třídu ryb (koček), tedy o

podmnožinu specifikovanou svou identitou s celou lexikálně vymezenou množinou (Sgall, Hajičová, Buráňová, 1980: 41).

Kategorie vstupu na scénu se jeví jako nejasně vymezená, a to především kvůli tomu, že nelze jednoznačně určit, zda je pro výběr slovosledu relevantní především rozdíl ve funkcích slovesa, nebo to, že substantivní fráze určité jsou zpravidla základové, a fráze spojené s rysem specifičnosti že obvykle bývají v ohnisku.

To se samozřejmě projevuje i v praxi, v našem případě v prvních větách novinových článků. Tyto věty by často mohly být uvedení na scénu už jen proto, že jsou počátkové a jako od takových se to očekává. Jistou roli ale hrají titulky, které první věty zapojují do kontextu, což výsledky analýzy značně mění.

Ve vlastní analýze vycházíme z předpokladu, že na prvním místě bývá podmět (substantivní fráze) a pokud tomu tak není, můžeme začít uvažovat o subjektivním slovosledu, kdy réma předchází tématu. Věty s uvedením na scénu nám ale toto uvažování komplikují a to nejen z důvodu, že podmět může stát na konci a být rématem (uvedení na scénu), ale také proto, že určité substantivní fráze stojí na počátku a o uvedení na scénu se nejedná, ačkoli věta obsahuje existenciální sloveso (viz výše). V případě novin navíc očekáváme, že především díky titulkům se v prvních větách objevují častěji substantivní fráze určité.

Situace je ještě o něco komplikovanější tím, že musíme rozlišit, kdy je na počátku věty substantivní fráze určitá a podmět je tématem a kdy se naopak jedná o subjektivní slovosled ve větě s uvedením na scénu v tom smyslu, že podmět (jev na scéně) se z konce věty společně s intonací přemísťuje na její počátek: *V jihomoravském kraji nastaly kmínové žně - objektivní slovosled, Kmínové žně nastaly v jihomoravském kraji - subjektivní slovosled* (viz kapitola 2.3.5). Výše

uvedené problémy naznačují, že by bylo zajímavé pokusit se tento typ vět probrat detailněji a zjistit, jakou roli v nich hraje kombinace jevů aktuálního členění.

Analýzu vět s uvedením na scénu komplikují navíc ještě titulky, které již podmět často zmiňují, proto je pak důležitějším členem první věty scéna.

Kromě stupnice I. typu je definována také stupnice II. typu. Ta přináší menší komplikace v určování slovosledných změn, přesto je však třeba se o ní zmínit, a to především proto, že pořadí prvků na stupnici nelze ztotožnit se slovosledným uspořádáním slov. Sémantický obsah specifikací (rematických složek) signalizuje jejich stupně VD nezávisle na slovosledu, tj. i tehdy, je-li jejich uspořádání odlišné od uspořádání stupňů VD.

Stupnice II. vypadá takto: scéna (kulisy) - agens/nositel - děj/stav - specifikace - další specifikace. V těchto sémantických kategoriích lze popsat stupnici VD velkého množství vět s dějovými slovesy: *Večer čte otec noviny. Děti spěchají do školy*. Agens/nositel (*otec, děti*) má nižší stupeň VD než element vyjadřující děj/stav (*čte, spěchají*) a ten má zase nižší stupeň VD než elementy vyjadřující specifikace (*noviny, do školy*). Nejnižší stupeň VD má kulisa, pokud je ve větě přítomna (*večer*).

Typy specifikací se řadí podle stoupající VD takto: čas - místo - prostředek - beneficiens - patiens - podmínka - příčina - účel. Tak například místo má vyšší stupeň VD než čas. (Mluvnice 3, 1987, s. 571).

V případě novinových článků je stupnice II. méně důležitá než stupnice I. Přesto jsme se o ní však zmínili, a to především proto, že se v novinách může objevit jiné pořadí prvků, specifikací, než jak jej výše uvedená stupnice charakterizuje.

2.3.4 Tranzit

Vraťme se ale nyní k základnímu výkladu o výpovědní dynamičnosti, kdy jsme uvedli, že větu nelze rozčlenit pouze na téma a réma, tedy prvky s nejnižším a nejvyšším stupněm výpovědní dynamičnosti, ale že škála těchto prvků může být mnohem podrobnější. Nejedná se ale o sémantické hledisko, jak jsme ho popisovali výše, ale spíše o syntaktickou stránku.

Někteří lingvisté, například J. Firbas (Svoboda, 2007, s. 26), mluví o takzvaném přechodu mezi tématem a rématem. Tuto roli většinou zastupuje sloveso: nese vyšší stupeň VD než všechny tematické prvky ve větě a zároveň nižší stupeň VD než všechny rematické prvky ve větě. I přesto, že je sloveso ve své aktuální funkci vysoce stabilní, může za určitých kontextových podmínek přijímat jiné aktuální funkce. Může se tak stát rématem.

Zde je namístě zmínit, že pro potřeby naší práce, kde rozdělujeme téma a réma (v příkladech bude réma podtržené), není pozice slovesa stěžejní, proto ho neřadíme ani k tématu, ani k rématu, a zůstává tak cíleně opomíjeno. Pouze v případě, kdy může přijímat jiné aktuální funkce a stává se rématem, mu bude vyčleněna zvláštní kapitola (viz 3.6).

2.3.5 Subjektivní slovosled

Se subjektivním slovosledem se setkáváme často v běžné mluvě. Podle Mathesia (1947) je subjektivní slovosled takový, kdy mluvčí nedbá přirozeného postupu od známého k neznámému, ale je zaujat jádrem výpovědi natolik, že jej klade na první místo. Réma zde tedy oproti tradiční pozici předchází před tématem.

Pokud jde o větné členy, pak na prvním místě nestává subjekt, ale častěji objekt nebo příslovečná určení. I to ale nemusí nutně znamenat, jak uvidíme dále, že se jedná o subjektivní slovosled. Podobně problematické jsou i věty typu

„uvedení na scénu“, kde na prvním či druhém místě stojí příslovečné určení, které je méně dynamické než člen následující. I u těchto vět ale může dojít ke změně slovosledu na subjektivní. Pak se ale na prvním místě objevuje právě podmět.

Co se týká užívání subjektivního pořadu, jde především o individuální záměr mluvčího (subjektu - odtud termín) zdůraznit obsahově nebo emocionálně réma a také, jak říká Mathesius, o textovou výstavbu některých žánrů, především novinových zpráv.

Autoři Mluvice 3 (1987, s. 559) označují subjektivní pořad v novinách, respektive réma na počátku textu jako čistě objektivní, emocionálně nezabarvenou informaci. Užívání těchto výpovědí na prvním místě je dle nich motivováno stylisticky, snahou zdůraznit při maximální stručnosti a úspornosti to, co je v obsahu dané zprávy sdělně nejzávažnější. Už však formulace „snaha o důraz“ o neemotivním jednání příliš nevyovídá. Již v úvodu jsme zmínili, že takové jednání autorů sice bývá automatizované, ve smyslu, že pisatelé jej užívají automaticky, méně promyšleně a tím pádem i častěji, než je zapotřebí, a není už proto ničím výjimečným, na druhou stranu však odrážejí určitý záměr autora. Emocionální příznakovost tak nemůžeme zcela vyloučit. Navíc se autor snaží ovlivnit čtenáře, zapůsobit na jeho emoce, ovlivnit jeho uvažování. Vybírá takový začátek textu, aby se čtenář začetl do celého článku, aby byl styl psaní působivý. Emoce se navíc nedají upřít například bulvárním deníkům, jejichž články začínají například zvoláním: „*Neuvěřitelné*“. Jistě, i zde jde o určitou stylistiku, osobnost a emoce autora však není možné zcela vyloučit.

2.4 PROBLEMATIKA DVOUVRCHOLOVÉ STRUKTURY

Ačkoli tato tematika spadá do kapitoly o slovosledu, vzhledem k tomu, že je pro naši práci stěžejní a také pro přehlednost, ji uvádíme v samostatné kapitole. Jak už jsme zmínili v úvodu práce, je podstatou dvouvrcholové struktury to, že se důležitá informace objevuje na počátku věty i na jejím konci. Noviny k tomu vzhledem k častému užívání subjektivního slovosledu dávají více možností. Ve vztahu k titulku se snaží na počátku přinést zajímavou a novou informaci. Vlastní réma se ale přesto objevuje na konci.

Titulek: Včera padlo 84 mrazivých rekordů

Podtitulek: Chladné počasí ohrožuje ptáčka a ovocné stromy

Text: Přes Česko se přehnala mrazivá smršť

Sama o sobě je první věta textu *Přes Česko se přehnala mrazivá smršť* uvedením na scénu, kdy *mrazivá smršť* je bezesporu rématem. Když ale vezmeme v úvahu titulek a podtitulek, je v počáteční větě nejnovější informací spojení *přes Česko*. Na druhou stranu se ale jedná o informaci očekávanou, která není nijak šokující. I tak je na ni ale kladen důraz (i větný přízvuk).

Právě zde pak vzniká situace, kdy je věta uvedením na scénu a podmět je rématem, zároveň je ale ve vztahu k titulku součástí rématu i příslovečné určení. Proto má věta dva vrcholy a jedná se o štěpné réma. Kromě toho ale můžeme mluvit také o kontrastu. Spojení *přes Česko* podleho jakémusi výběru z různých možností: *přes Prahu, přes Německo, přes Čechy, přes Moravu*. Otázkou ale stále zůstává, zda jde o kontrast v tématu nebo v rématu, protože vzhledem k titulku jde stále o informaci nejnovější.

Vzhledem k tomu, že dvouvrcholová struktura v prvních větách novinových článků nebyla ještě samostatně prozkoumána, popíšeme v této teoretické části pouze základní dva pojmy: štěpné réma a kontrast a podrobněji se touto problematikou budeme zabývat ve vlastní analýze.

2.4.1 Štěpné réma

Jak už jsme nastínili výše, ke štěpení rématu dochází v situaci, kdy je třeba zvýraznit také jiný prvek věty, který obvykle funguje jako téma. To se u počátečních vět novinových článků stává poměrně často. Podle Mluvnice 3 (1987, s. 589) vzniká štěpné réma při nadměrné aktualizaci tématu. Aktualizací rozumíme schopnost autora i adresáta vybrat určité prvky výpovědi jako známé. Je to proces, který probíhá po celou dobu komunikace (viz 2.1). Při nadměrné aktualizaci tématu však vzniká nebezpečí, že sdělná závažnost zdůrazněného tématu vzroste natolik, že se přiblíží sdělné závažnosti rématu. Právě takové věty pak působí dojmem, jako by měly dva sdělné vrcholy, jeden na počátku a druhý na konci, nebo jakoby réma bylo rozštěpeno na dvě samostatné části.

Dle naší analýzy dochází k štěpnému rématu také ve chvíli, kdy je vlastní réma umístěno na konec věty, v popředí ale stojí vzhledem k titulku informace nová, což se stává především u vět typu uvedení na scénu.

2.4.2 Kontrast

Problematikou kontrastu se zabývá Eva Hajičová a Petr Sgall v článku *Degrees of Contrast and the Topic-Focus Articulation* (2004). Jak již vidíme podle názvu, kontrast může mít několik stupňů intenzity. Objevuje se jak v tématu, potom hovoříme o kontrastivním základu, tak v rématu (dle publikace však méně). V obou případech můžeme mluvit o jakémsi výběru z množiny alternativ. Hranici mezi kontrastem v rématu a

tématu však dle našeho mínění (také vzhledem k novinovým článkům) nelze vždy zcela vyznačit.

Kontrastivní základ můžeme vidět například v tomto případě, kdy je množina alternativ explicitně vyjmenována.

*(Jakým jazykem se mluví v Rakousku a jakým na Moravě?)
V Rakousku (K) se mluví německy, na Moravě (K) se mluví česky.*

V tomto případě jsou uvedeny obě varianty kontrastu (K) v tématu, tedy Rakousko versus Morava. Je ale samozřejmě možné i to, že explicitně vyřčena bude jen jedna varianta:

(Kde se mluví česky?) Česky (K) se mluví v Česku.

Zde se kontrast (česky) vztahuje k rématu předcházející promluvy. Kontrast ale může být vytvořen i nově. V následující ukázce je JÁ kontrastem k ostatním možným osobám a je rématem.

Přiznám se, že já (K) osobně to dost prožívám.

V předcházejících příkladech jsme doložili, že kontrast je možné rozlišovat podle jeho intenzity. Nezmínili jsme ale nejvyšší stupeň kontrastu, který můžeme vidět v případě oprav. Intonací zde nese pouze koncovka. Zde se však kontrast objevuje v rématu:

He carried out the analySES (not just one analysis).

K rématu se vztahuje i kontrast v následujícím případě, kdy se setkáváme se smíšenou větou:

Česky se mluví v Česku, na Slovensku (K) se mluví slovensky.

Česky, jako součást tématu první části souvětí, je kontrastní vzhledem k výběru ze dvou jazyků, v druhé části souvětí pak spojení *na Slovensku* kontrastuje s rématem první části souvětí. V posledním příkladu, který uvedeme, je kontrastivní téma i réma:

Petr potkal Ivanu.

Michal se spřátelil s Janou.

Hajičová a Sgall (2004) hovoří o tom, že každé réma je v určitém smyslu kontrastové, protože vždy jde o výběr z určitých možností. Kdybychom měli pouze větu *Petr potkal Ivanu*, je Ivana sama o sobě kontrastivní a je rématem.

Výše uvedenými příklady jsme se pokusili nastínit problematiku kontrastu tak, aby byla zřejmá především pro vlastní analýzu. Přesto však z této teorie nemůžeme vycházet stoprocentně, protože noviny dávají pro kontrast odlišný prostor, a proto s podrobnější charakteristikou kontrastu v novinových článcích počkáme až do praktické části.

3. VLASTNÍ ANALÝZA

Již v kapitole (1.3) jsme nastínili, že v analýze vycházíme ze čtyř předpokladů rozdělení prvních vět článků podle jejich struktury. V první řadě nás věta zajímá tehdy, kdy na počátku nestojí podmět, jak můžeme vidět u velké části českých vět (2.3.1). Výjimkou jsou věty s uvedením na scénu, kdy podmět stojí na konci, slovosled však zůstává objektivní. Uvedení na scénu ale dalo této práci jiný rozměr. U těchto vět totiž rovněž dochází k modifikaci slovosledu na subjektivní, kdy podmět stojí na počátku. Zásadně se tak mění jedna z původních tezí, a to že věty s podmětem na počátku mají objektivní slovosled.

Pro přehlednost znovu uvedeme čtyři předpoklady, ze kterých vycházíme ve vlastní analýze:

1. Věta nedodrží standardní strukturu (2.3.1) a na jejím počátku nestojí podmět. Ač ale zůstalo stejné a člen na prvním místě je stále tématem (3.2).

2. Věta nedodrží standardní strukturu (2.3.1) a na jejím počátku nestojí podmět. Členy však pouze změnily místo a dochází tak k subjektivnímu slovosledu, réma se dostává na počátek věty a téma naopak na její konec (3.3).

3. Věta nedodrží standardní strukturu (2.3.1) a na jejím počátku nestojí podmět. Nejedná se však o pouhou změnu umístění tématu a rématu. Člen na počátku není vlastním rématem, ale také se nedá hodnotit jako čisté téma. Daná věta má pak často dva komunikační vrcholy (3.4).

4. Věta dodrží standardní strukturu (2.3.1) a na jejím počátku stojí podmět. Ten však není tématem, ale rématem, protože se jedná o obrácené pořadí členů ve větě typu uvedení na scénu (3.5).

3.1 VZTAH TITULKŮ A PRVNÍCH VĚT

Ještě před vlastní analýzou je důležité se zmínit o vztahu titulků a prvních vět novinových článků, který je, jak jsme poznamenali již v úvodu, poměrně složitý. Novináři často tvoří takové titulky a první věty, ve kterých se informace opakují, případně člen, který je v titulku na pozici rématu, je ve stejném znění i pozici použitý také v první větě, čímž ztrácí na „novosti“.

Původní záměr práce byl takový, že první věty budeme analyzovat odděleně od titulků a teprve v případě, že by se význam vzhledem k nadpisu odlišoval, bychom tento fakt zmínili. Zjistili jsme ale, že vztah titulků a prvních vět nelze zcela opominout, ačkoli výsledky analýzy se tím poměrně zásadně změnilo. Například věta, kterou jsme běžně určovali jako uvedení scény, jí s ohledem na titulek není.

První věty takto úzce spojujeme s titulky také proto, že v publikacích, které jsme pro naši práci využili (Uhlířová, 1987; Bečka, 1973) je subjektivní slovosled prvních vět novinových článků dokládán pouze na textu článku, nikoli ve vztahu k titulku. Zajímalo nás proto, zda se výsledky analýzy budou vzhledem k tomuto jinému přístupu lišit.

Podle Praktické encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace (J. Halada a kolektiv, 2007, s. 219) je titulek nadpis a u většiny tiskovin obvykle i hlavní poutač, který svým ztvárněním a umístěním zásadně ovlivňuje působení tiskoviny. Má informační, orientační i estetickou funkci, má vzbudit pozornost, zvědavost, ulehčit výběr a naznačit obsah materiálu. Na malé ploše tak podává maximum informací, a to formou co nejadekvátnější danému obsahu.

Titulek tedy patří mezi nejdůležitější složky novinového článku. Pokud novinář chce, aby si čtenář přečetl celý článek, musí vytvořit poutavý titulek. Při rychlém orientačním čtení, například u novinového stánku, titulky také nemalou měrou

ovlivňují koupi celého titulu. Čtenář se seznámí s titulky několika deníků a vybírá podle toho, které mu nejvíce „padnou do oka“. Volba správného titulku je tak mnohdy důležitější než článek samotný.

3.1.1 Rozdělení titulků

Autor má při tvorbě titulků na výběr zpravidla ze dvou možností. Buď může zhuštěnou formou podat co nejvíce informací, tedy na minimálním prostoru maximálně popsat článek tak, že čtenář je s problematikou seznámen, nebo o obsahu nevypráví nic konkrétního.

3.1.1.1 Všeříkající titulek

Autor v titulku maximální možnou měrou shrne všechny nejdůležitější informace z článku. Takový titulek může být doplněn podtitulkem či nadtitulkem. Jeho funkce je uvést čtenáře do problematiky co nejpodrobněji. Pokud je čtenář obecně seznámen se situací a událostmi ve společnosti, měl by pro něj nadpis mít plně vypovídající funkci. Tento titulek je tedy „všeříkající“ a sděluje podstatu text. Syntaktická výstavba těchto titulků je různá. Nejčastěji je využívána dvojčlenná slovesná věta (*Přibyla trestní oznámení*), ale objevuje se i souvětí. Eliptické věty (*Hašek na hrad*) či jednočlenné věty jmenné (*Další úspěch hokejistů*) převažují u druhého typu titulků, které obsah naznačují.

K všeříkajícím titulům je možné zařadit následující příklady.

Titulek: Daňové reformě hrozí odklad

Podtitulek: Bez výběru daní a pojistného na jednom místě se hroutí část Kalouskových plánů. Místo roku 2013 by se mohly nové daně rozjet v roce 2014. (MF DNES, 10. 8. 2011)

První věta či věty pak tento titulek pouze opakují, či mírně rozvíjejí.

Text: Hlavní pilíř daňové reformy ministra financí Miroslava Kalouska začíná nabírat zpoždění.

Tato věta, která zachovává tradiční pořad od tématu k rématu, je zároveň i prvním odstavcem. Oproti titulku nepřináší žádnou novou informaci. *Kalouskovy plány* jsou pouze blíže vysvětleny, rozvity, a to na *daňové reformy ministra financí Miroslava Kalouska*. V první větě musí být samozřejmě vysvětleno, kdo je Miroslav Kalousek, ačkoli čtenáři, který se běžně orientuje ve společenském dění, by tato informace měla být zřejmá. To, že daňové reformě hrozí odklad, je nahrazeno pouze jinou synonymní frází. V titulku a podtitulku je tak více informací než v první větě článku. Takové typy textů, které jsou uvedeny rozsáhlými titulky a podtitulky, jsou umístěny na prvních místech stránky a tvoří hlavní články. Ty se v analýze téměř neobjevují, protože první věta mívá objektivní slovosled. Častěji tak uvádíme kratší články nadepsány kratšími titulky.

Existují ale samozřejmě i výjimky, kdy titulek s podtitulkem (případně nadtitulkem) uvádějí článek, kde má první věta subjektivní pořad, tedy kdy réma předchází tématu. V některých případech je prvně uvedený člen ve větě opravdu nejnovější a nejdůležitější informací.

Nadtitulek: Pout' za svatého

Titulek: Romové připomněli mučedníka Zeferína

Text: Sto padesát let od narození Zeferína Jimenéze Mally si připomněli Romové ve Valašském Meziříčí. (MF DNES, 10. 8. 2011)

Na začátku textu se objevuje informace, která z titulků není zřejmá, a to proč si Romové připomínali mučedníka Zeferína, tedy stopadesáté výročí od jeho narození. Nadtitulek navíc říká, že byl tento Rom svatý – to je dále vysvětleno až od třetí věty vlastního textu.

V tomto případě je první věta textu vystavěna správně. Její první člen přináší ve vztahu k titulku nejdůležitější informaci. Setkat se ale můžeme i s větou, která titulek opakuje.

Titulek: Přibyla trestní oznámení

Text: Trestní oznámení na starostu Nymburka Miloše Peteru podal Martin Vojtíšek, bývalý majitel PP Hospitals. (MF DNES, 15. 11. 2011)

Pokud bychom větu hodnotili odděleně, označili bychom slovosled za subjektivní. Vzhledem k titulku však není důležité takto předmět vyzdvihnout, protože v titulku už jednou zmíněn je, a to rovněž na pozici rématu. Přesto jako réma určujeme první část věty, a to proto, že ani to, na koho bylo trestní oznámení podáno, není z titulků jasné. Navíc by v mluveném projevu byl na první část umístěn hlavní větný přízvuk.

Dále se také často stává, že člen na prvním místě první věty jako takový není nejdůležitější nebo nenesení nejzávažnější sdělení, oproti titulku je ale jedinou novou informací, a proto se jako nejdůležitější jeví. Často se jedná o příslovečné určení místa nebo času. Tyto věty zachovávají objektivní pořadí od tématu k rématu (věty s uvedením na scénu), takže stěžejní informace zůstává na konci věty.

Titulek: Město pořádá další farmářské trhy

Text: Ve čtvrtek 18. srpna pořádá město Nymburk farmářské a řemeslné trhy. (MF DNES, 11. 8. 2011)

Titulek i podtitulek mají stejnou syntaktickou strukturu, postupují od tématu k rématu. Pokud by věty stály samostatně, nedalo by se pochybovat o tom, že rématem jsou v obou případech farmářské a řemeslné trhy. Vzhledem k titulku se ale jako důležitá jeví informace, že se budou konat právě 18. srpna. Toto určení ale nepovažujeme za vlastní réma a uvažujeme o jeho štěpení na dvě části. Blíže je tato problematika vysvětlena v kapitole (3.2 a 3.4).

Oba výše uvedené příklady dosvědčují, že s ohledem na titulky docházíme v analýze k odlišným výsledkům, než kdybychom je nebrali v úvahu. Novináři často titulek a první větu tvoří chybně a vhodnější by byl jiný typ titulku, či naopak k dobře vystavěnému titulku bychom volili jinou počáteční větu, tak aby obě části článku byly poutavé.

3.1.1.2 Naznačující titulek

Druhým typem titulků jsou ty, které obsah článku pouze naznačují, ať už slovesnou či jmennou větou. Téma a réma prvních vět se tak určuje mnohem snadněji, protože je můžeme chápat jako dva samostatné celky. Respektive první věta vystupuje relativně osamoceně, bez výrazného předchozího kontextu.

Titulek: Trenér Korda u Štěpánka končí, dal přednost dceři-golfistce

Text: Nedělní finálové vítězství na turnaji ve Washingtonu vybojoval tenista Radek Štěpánek za podpory nového trenéra Iva Wernera. (MF DNES, 10. 8. 2011)

Titulek říká, že trenér Korda skončil u Štěpánka, protože dal přednost dceři, první věta článku ale mluví o vítězství Radka Štěpánka ve Wimbledonu, tedy titulek i začátek textu přinášejí naprosto rozdílnou informaci. Nedělní *finálové vítězství* je tak vlastním rématem, aniž by toto rozdělení ztěžoval například všeříkající titulek. Toto je ideální volba titulku a počátku textu. Čtenář má k dispozici hned dvě důležité informace, a o tom, proč má Radek Štěpánek nového trenéra, se dočte v dalších odstavcích. Podobně je tomu i v následujícím příkladu.

Titulek: Neonacisté si vyhlíželi Turky a zabíjeli je

Text: Před deseti dny našla německá policie ve spáleném autě dva mrtvé pasažéry. (MF DNES, 15. 11. 2011)

Zde je první věta od titulku opět významově osamocena. Čtenář si může jen domyslet, že dva mrtví pasažéři budou zřejmě Turci, které zabili neonacisté. Titulek však hovoří pouze o tématu celého článku a první věta jej pak začíná vyprávět.

Takto se však titulky a první věty tvoří především v kratších člancích, kde nemá novinář v titulku tolik prostoru a obecně ve sportovních rubrikách, kde existuje jakási tendence k reportážnímu psaní, i když jde o pouhé zpravodajství. Stejně jako sport je zde i text v pohybu a novináři bývají vynalézavější. Proto lze subjektivní pořad dobře doložit právě na člancích ze sportovní rubriky.

Titulek: Sparta ve Španělsku opět vyhrála

Podtitulek: Fotbalová Slavia se v cizině loučí prohrou

Text: Tři branky padly včera v zahraničních utkáních fotbalistů Slavie a Sparty. (28. 1. 2008)

V předchozích kapitolách jsme uvedli, že v případě hlavních článků na stránce, kterým výše uvedený příklad je, se setkáváme s problémem, že titulek a podtitulek nenechávají první větě příliš prostoru, a ta poté informace titulků opakuje. Zde však první věta přináší informaci novou, která je právem postavena do pozice rématu. Titulek a podtitulek by bylo možné spojit v jeden celek, protože hovoří o výhře Sparty a prohře Slavie v zahraničních zápasech. Tedy jeden tým prohrál a druhý vyhrál (nehrály však spolu). První člen věty pak říká, že celkem v těchto utkáních padly tři branky, což je novou a zajímavou informací, tedy rématem. Nutno však podotknout, že článek byl převzat ze sportovní rubriky, kde novináři o textu více přemýšlejí. Pro jejich vynalézavost hovoří i další příklad.

Titulek: Federer: z černé do modré a zpět

Text: Dvě sady tenisových oblečení má pro Australian Open připravené světová jednička Roger Federer (MF DNES 18. 1. 2008).

Titulek zde sice hovoří o barvách, není ale možné určit, čeho se týkají. To, že jde o oblečení, se čtenář dozvídá až v první větě, kde je tato informace vhodně umístěna na pozici rématu.

3.1.1.3 Nevhodné titulky

Zatímco jsou ale sportovní novináři vynalézaví a ochotnější vytvářet poutavé čtení, často se v novinách objevují i chyby ve volbě titulku a první věty. Dle novinářských zásad, které sice nejsou územ, ale bývají uznávané, by se titulek a první věta neměly opakovat, což už jsme zmínili výše. V praxi tomu tak ale není.

Titulek: Audit podle Hegera korupci neprokázal

Text: Audit nákupů pro národní síť traumacenter a onkocenter podle ministra zdravotnictví Leoše Hegera korupci neprokázal. (LN, 5. 5. 2011)

V první větě je titulek rozvit pouze nevlastními přívlastky, ale slovosled i samotná volba slov zůstává stejná. První věta by se dala vytvořit nápaditěji, aby čtenář nečetl dvakrát stejnou informaci. Co je ale na této větě zvláštní, je umístění slovesa na konci věty. Jeho standardní pozice bývá mezi tématem a rématem, přičemž může tvořit předěl mezi nimi a neřadí se ani k jednomu. Zde je však jasným rématem.

Dalším prohrěškem je situace, kdy text přímo navazuje na titulek.

Titulek: Fandy ohlírají jen profesionálové

Text: Fotbaloví funkcionáři tak reagují na rostoucí agresivitu členů pořadatelské služby. (LN, 5. 5. 2011)

Slovo *TAK* odkazuje k předcházející větě, v tomto případě titulku, což je považováno za nestandardní – na tuto problematiku je zde nahlíženo vzhledem k vlastní novinářské praxi.

Výše uvedené příklady dokládají, že je vztah titulků a prvních vět poměrně složitý, to ukáže i následující analýza. Přitom se navíc nelze spolehnout na to, že v textu vždy narazíme jen na všeříkající nebo naznačující titulek. Nadpisy mohou být nestandardní, či lépe řečeno zvláštní, například zde může stát otázka: *Rusko čeká na Ovečkina. Přiletí?* (LN, 5. 5. 2011), či nevětná vazba: *Shopovat, vykomunikovat aneb (ne)spisovně česky* (MF DNES, 10. 8. 2011).

O tom, že situace není jednoznačná a nedá se tedy ani tak definovat, hovoří i fakt, že zvláštní, zajímavou strukturu nemusí mít jen titulky, ale také první věty článků. O tom bude detailněji pojednáno v kapitole Další nestandardní začátky prvních vět (3.7).

3.2 OBJEKTIVNÍ SLOVOSLED S JINÝM ČLENEM NA POČÁTKU

Věty, které nezačínají subjektem, mohou být zahájeny různými větnými členy. Na prvním místě v počáteční větě članku tak často stojí předmět, příslovečné určení místa, času, příčiny, podmínky, či přísudek. Pokud se zde takový jiný člen objeví, existuje dle výše uvedených bodů několik možností, jak danou větu analyzovat. Problémem je však to, že ne vždy je možné určit pro každou větu jednoznačný výklad.

3.2.1 Předmět jako téma

Předmět je přímým doplněním slovesa, a proto zpravidla stojí na pozici rématu a přináší nejdůležitější informaci, např. *Petr viděl Pavla*. Proto není zcela běžné, aby byl tématem. I předmět se však v tematické části objevuje, a to například ve chvíli, kdy se v předmětu hovoří o obecně známé informaci a důležitější je, co vzhledem k této informaci činí subjekt.

Titulek: Internet v mobilu využívá pětina lidí

Text: Internet v mobilu v tuzemsku používá zhruba každý pátý Čech a podíl jeho uživatelů stále roste. (LN, 5. 5. 2011).

Zde je nejdůležitější informací počet lidí, který v tuzemsku využívá službu internet v mobilu. Tato služba je totiž věc obecně známá a teprve o ní text něco vypovídá. Ještě zřetelněji by pro toto rozdělení tématu a rématu hovořila věta *Internet v mobilu je využíván pětinou lidí*.

To, že je internet v mobilu tématem, naznačuje také titulek. V tomto případě se jedná o všeříkající titulek, který má stejný slovosled jako první věta a přináší totožné informace. Navíc se čtenář dozví pouze to, že se jedná o české

uživatele, i když se to dá předpokládat, a že jejich počet stále roste.

Předmět je tématem samozřejmě také ve chvíli, kdy z hlediska významu není možná jiná interpretace.

Titulek: Sociální demokraty v Brně povede Onderka

Text: Brněnskou ČSSD povede od ledna primátor Roman Onderka.

(MF DNES, 28. 11. 2011)

Větu není možné vyložit jinak než s rématem na konci věty. Rozhodovalo se totiž, kdo povede brněnskou ČSSD a ne koho povede Roman Onderka, proto je Roman Onderka rématem. Co je však na této ukázce chybné, je volba titulku a první věty, kdy se obě části téměř doslovně opakují.

Předmět se na počátku věty v pozici tématu objevuje také ve chvíli, kdy má podobnou strukturu jako věty s uvedením na scénu. Důležitější než předmět je podmět, který je svým způsobem také jevem uváděným na scénu.

Titulek: Eurovia postavila dálnici z odpadků. Stát ji reklamuje

Text: Největší tuzemskou stavební firmu Eurovia a Ředitelství silnic a dálnic čeká zřejmě největší reklamační spor v dějinách českého stavebnictví. (MF DNES, 15. 11. 2011)

Zde jsou téma i réma známé víceméně už z titulku, účastníci reklamace jsou ale méně významní než to, že půjde o největší reklamační spor.

3.2.2 Přísluvečná určení místa a času jako téma

Tyto členy se na prvním místě počátečních vět novinových článků objevují poměrně často. Jejich určení je ale ze všech členů nejsložitější. Ve standardní analýze z hlediska aktuálního členění vystupují nejčastěji jako kulisy, tedy prvky kontextově zapojené: *V Praze je mnoho vysokých škol.* V novinách zauímají takové členy specifickou funkci. Místo a čas vyjadřují velmi často přesně a konkrétně. Zpravidla tak přinášejí novou, důležitou informaci a přiřklánějí se k rematické části. Cíleně však píšeme přiřklánějí, protože častěji než vlastní réma tvoří dvouvrcholovou strukturu (3.4). To je zřetelné i vzhledem k titulům. V nich se totiž místo a čas objevují jen zřídka, proto jsou v první větě novinového článku důležitou informací.

3.2.2.1 Čas a místo jako téma ve větách s uvedením na scénu

Věty s uvedením na scénu jsou definovány tak (2.3.3), že na prvním místě stojí zpravidla scéna (kulisa), následuje uvedení na scénu (existenciální sloveso) a poslední je jev na scénu uváděný (podmět). Roli scény pak hrají právě přísluvečná určení místa a času.

Uvedení na scénu se v prvních větách novinových článků objevuje zpravidla v krátkých regionálních člancích, které zvou na různé kulturní události. Tyto věty obsahují často slovesa, jako například *konat* nebo *uskutečnit*. Vzhledem k titulům, což už jsme zmínili v kapitole 3.1, jsou ale věty s uvedením na scénu poměrně problematické. Zatímco bez titulu by o zařazení do této skupiny nebylo pochyb, ve vztahu k němu přináší přísluvečné určení času či místa často novou informaci.

Titulek: Přijďte si zatančit

Text: V pátek 25. listopadu se v Kulturním centru Rakovník koná Cecilská zábava. (MF DNES, 15. 11. 2011)

V tomto příkladě je vztah titulku a první věty nejbližší. Sloveso zatančit sice evokuje nějakou taneční zábavu či ples, ale explicitně o této akci nevyovídá. Cecilská zábava je tak bezesporu rématem, tedy jevem uváděným na scénu. Časové určení je pak scénou, tématem.

V následujících případech však hranici mezi tématem a rématem nelze vzhledem k titulku ostře vymežit.

Titulek: Děti se s karnevalem vrátí zpátky do léta

Text: V Kulturním domě Vltava se dnes od 16.30 hodin pro děti uskuteční zábavný program. (MF DNES, 15. 11. 2011)

Titulek říká, že se uskuteční karneval pro děti a neznámou informací je potom místo a čas. Spojení *zábavný program* pak proti titulku nepřináší žádnou informaci navíc. Čtenáře tak pravděpodobně nejvíce zajímá, kdy a kde se karneval uskuteční. V úvahu tak připadá možnost dvouvrcholové struktury, proto je tečkovaně podtržena i první část.

Ještě větší problém pak činí věty a titulky, v nichž se dá hovořit o tematizování rématu.

Titulek: Na parkoviště vás pustí automatická závora

Text: V pondělí dopoledne byl otevřen na parkovišti Pod Brankou v Benešově nový vjezd s automatickými závorami. (MF DNES, 10. 8. 2011)

Bez ohledu na titulek by v první větě byl rématem a jevem uváděným na scénu *nový vjezd s automatickými závorami*. Toto spojení je ale rématem v titulku, proto hovoříme spíše o tematizování rématu. Již v kapitole 3.1 jsme však dospěli k závěru, že podobné věty budeme definovat jako věty s dvouvrcholovou strukturou, a to proto, že příklady nejsou

jednoznačné, ale odstupňované, jak můžeme vidět v předchozích třech ukázkách.

Kromě kulturních událostí je uvedení na scénu možné vidět i v jiných případech.

Titulek: Ve vedeních zelených je poslankyně Zubová

Text: V čele republikové strany zelených stanula poslankyně Olga Zubová. (MF DNES 28. 1. 2008)

V této větě je bezesporu rématem poslankyně Olga Zubová. To je možné zjistit i pomocí otázkového testu² (Kdo stanul v čele republikové strany zelených?). Důležitou roli zde hraje i širší znalost kontextu. Čtenář pravděpodobně ví, že se konaly volby a z několika kandidátů byla do čela strany zvolena právě Olga Zubová.

Pokud by se slovosled obrátil: *Poslankyně Olga Zubová stanula v čele republikové strany zelených*, byla by interpretace taková, že Olga Zubová se mohla dostat do vedení několika stran, ale zvítězila právě ve straně zelených. Tento slovosled by tak byl nepatřičný, proto je vhodný prvně uvedený, kdy je réma poslankyně Olga Zubová umístěno na konec věty. Zde je také možné vidět, že větu lze interpretovat i bez ohledu na titulek. Nutno však podotknout, že by první větu

---

² Metoda otázkového testu ke zjištění základu a ohniska (Sgall - Hajičová - Buráňová, 1980, s. 46-53). Pro každou větu je možné zvolit množinu otázek, které mohou být danou větou vhodně zodpovězeny. Prvky, které jsou obsaženy v každé otázce uvedené množiny, patří k základu věty a naopak, prvky, které otázka neobsahuje a jsou de facto odpovědí na otázku, jsou ohniskem.

bylo vhodnější sestavit nápaditěji, aby se informace takto doslova neopakovaly.

K této problematice je zapotřebí ještě podotknout, že výstavba věty od času a místa k jevu na scéně, či předmětu je zřejmě odrazem hojného využívání agenturních článků (Česká tisková kancelář). Ty se totiž často bezmyšlenkovitě přejímají, přičemž mají tuto strukturu, a autor vytváří pouze „vlastní titulek“. Z toho důvodu podle nás vznikají výše zmíněné nedokonalosti ve vztahu titulků a prvních vět. Novináři o nich příliš nepřemýšlejí.

Platí to ale i naopak. Pokud se novináři snaží z agenturních zpráv vytvořit „vlastní článek“, často přemění slovosled první věty na subjektivní, důležitou informaci postaví na počátek, což už mohou často činit bezmyšlenkovitě, podle citu. Už však neuvažují o tom, že by tomu měli přizpůsobit titulek, aby se réma neopakovalo.

3.2.2.2 Čas a místo jako téma

Otázkou, zda stále ještě uvažovat o uvedení na scénu či nikoli, je případ černé kroniky, tedy různých policejních a kriminálních zpráv. Zde bývá čas i místo také důležitým členem. Neméně podstatný je ale podmět či předmět, který stojí na konci. Takové věty svou stavbou připomínají uvedení na scénu, od příslovečných určení pokračují k podmětu či předmětu, a význam se přibližuje větám s uvedením na scénu, neobsahují ale existenciální sloveso.

Titulek: Premiér jen o vlas unikl útoku

Text: V severním Turecku zaútočili včera neznámí pachatelé střelbou a bombami na policejní ochranu mítinku vládní Strany spravedlnosti a rozvoje. (28. 11. 2011)

Zde je na rozdíl od výše uvedených příkladů ve větách s uvedením na scénu slabší vztah nadpisu a první věty, kdy titulek informace naznačuje a první věta je následně rozvíjí. V rématu první věty je tak explicitně popsáno, o jaký útok se jednalo (*střelba a bomby*) a na koho byl spáchán (*policejní ochrana mítinku vládní Strany spravedlnosti a rozvoje*). To, že se situace uskutečnila v severním Turecku je sice novou informací, vzhledem k výše uvedeným důvodům však jako réma určujeme druhou část věty.

Čas nebo místo se na počátku textu ve funkci tématu objevují také ve chvíli, kdy má článek přenést čtenáře do popisované situace. Nejedná se ale vyloženě o reportážní styl. Autor se snaží o vypravování místo o pouhé zpravodajství.

Titulek: V Podgorici bije zvon. Velká hra o Euro pro Česko nastává

Text: Na včerejší procházce Podgoricou spatřili čeští hráči jednu z možností svého nadcházejícího osudu. (MF DNES, 15. 11. 2011)

Vzhledem k tomu, že následující věta zní: *Stáli na vyhlídce, odkud byl vidět vypuštěný bazén a do něj vedoucí tobogán*, nepřináší první odstavec žádnou čistě zpravodajskou informaci. Autor se snaží text ozvláštnit hádankou, čtenář musí přemýšlet o tom, co spojuje hráče a vypuštěný bazén. Protože je tento text odlišný od běžného zpravodajství a přiklání se k reportážnímu stylu, začíná příslovečným určením času, které navozuje atmosféru a vtahuje čtenáře do děje. Jde o jev příznačný pro sportovní rubriku, jak je možné vidět i v následujícím příkladu.

Titulek: Boleslav překonala Holuba a postupuje

Text: Půl hodiny předvedli *velkolepou jízdu s řadou pohledných akcí, třemi brankami a dvěma neuznanými góly.*
(MF DNES, 6. 12. 2011)

V první větě chybí podmět. Budou jím zřejmě fotbalisté Mladé Boleslavi, a to proto, že se jedná o sportovní rubriku a článek je doplněn fotografií fotbalisty. Ze samotného titulku však tato informace zřejmá není. Přísluvečné určení času dodává textu větší dějovost, připomíná reportáž.

3.2.3 Další přísluvečná určení jako téma

Jiná přísluvečná určení než místa a času se na počátku prvních vět novin objevují poměrně zřídka. Častěji jsou tyto větné členy nahrazeny vedlejšími větami, těmi se, jak jsme zmínili v úvodu, nezabýváme. V analýze hodnotíme pouze jednoduché věty. Další přísluvečná určení přinášejí stejné komplikace jako určení místa a času. Jde především o vztah k titulku, kdy je rovněž často určujeme jako součást dvouvrcholové struktury, a to i přesto, že s ohledem na pravidla větosledu, jak je vzhledem k aktuálnímu členění charakterizovala Uhlířová (1987, s. 140), bychom je měli řadit k rématu či tématu. Větosed využíváme pouze jako pomůcku pro rozbor větných členů.

K tematické části, a tedy před větu řídicí, řadíme dle Uhlířové (1987, s. 140) zpravidla vedlejší věty podmětové, z přísluvečných časové, zřetelové, podmínkové a přípustkové. Naopak rematické bývají vedlejší věty předmětové, místní, příčinné, účelové, účinkové a prostředkové; proto za řídicí větou následují. Subjektivní slovosled pak nastává ve chvíli, kdy je např. vedlejší věta předmětná umístěna před větu hlavní. Protože ale slovosled odráží aktuální členění a ne druh větných členů, nelze ani tuto definici brát stoprocentně. Vždy je třeba přihlédnout ke kontextu. I předmětná věta na

počátku může znamenat objektivní slovosled, například: (*Kdo říkal, že nepřijedou?*) *Že nepřijedou, říkal Petr.*

To, že příslovečná určení nelze z hlediska aktuálního členění definovat vždy stejným způsobem jako vedlejší věty, dokládá i kapitola o určení času, které by dle výše zmíněné definice mělo vystupovat na pozici tématu. Jak ale uvidíme v kapitole 3.3.2, nelze toto pravidlo uplatnit vždy.

V některých případech nečiní analýza příslovečných určení žádné potíže.

Titulek: Hory zasáhla obleva, kvalita sněhu klesá

Text: I přes oblevu pokrývá svahy v největších šumavských skiareálech na jihu Čech stále dost sněhu. (MF DNES, 18. 1. 2008)

Příslovečné určení *přípustky* je známé již z titulku (*obleva*) a sněhové podmínky jsou informací novou. Spojení *přes oblevu* je tedy tématem. Zatímco s určením tématu a rématu problém není, obtíže nastávají při významovém rozboru. To, že *svahy ve skiareálech pokrývá dost sněhu*, je sice informací novou, odporuje ale titulku, že *kvalita sněhu klesá*. Tento problém s *přípustkou* je možné vidět i na jiných místech.

Titulek: Co přidaly firmy na platech, to vzaly vyšší ceny

Podtitulek: Růst mezd v Česku zůstává pomalý - meziročně se zvýšily pouze o pětistovku. Vyhlídky pro příští rok jsou však ještě horší

Text: Navzdory očekávanému zadrhnutí ekonomiky příjmy stále ještě rostou (MF DNES, 6. 12. 2011)

Zatímco titulek s podtitulkem přinášejí poměrně skeptické informace - mzdy rostou, ale pomalu, první věta vyznívá naopak

optimisticky - mzdy rostou i přes zadrhnutí ekonomiky. Přípustka je zde opět v jakémsi rozporu s titulkem.

Výše zmíněný příklad přináší ještě další nejasnost, a to v určení tématu a rématu. I přesto, že by přípustka měla být tématem, vzhledem k titulku je informací novou. Proto by bylo možné ji určit jako réma. O zadrhnutí ekonomiky není v titulku žádná zmínka. Optimistické vidění, že příjmy stále ještě rostou, však z nadpisu také není zřetelné. Přípustku tedy určujeme jako téma. Pokud by věta byla obsáhlejší, mohla by přípustka být druhým komunikačním vrcholem, jako například v následující ukázce. Ta je výjimečně převzata ze serveru Patria.cz, protože v použitých výtiscích Mladé fronty Dnes jsme podobný příklad nenašli.

Titulek: Ruské firmy přestaly investovat, kapitál ze země odtéká rekordní rychlostí

Text: Navzdory solidně vysokým cenám ropy a plynu, tradičním tahounům ruské ekonomiky, se mnoho ruských společností bojí investovat a raději hromadí hotovost, pokud možno v bezpečí švýcarských kont. (Patria, 6. 12. 2011)

Část, kterou zde označujeme jako réma, je sice částečně známá z titulku, ale přesto je rématem věty. Pokud by věta začínala až ve chvíli *Mnoho ruských společností...*, šlo by o běžné rozdělení tématu a rématu. V první části se ale objevuje přípustka, která je oproti titulku novou informací, ale není vlastním rématem, je tedy druhým komunikačním vrcholem, tedy štěpným rématem. Příklad zařazujeme cíleně na toto místo, ačkoli je dvouvrcholové struktúře věnována samostatná kapitola, a to proto, aby byly zřejmé rozdíly v příslovečném určení přípustky. Ta může být tématem i součástí rématu.

Na počátku první věty se může objevit také příslovečné určení podmínky.

Titulek: Blíží se zápas se světovou jedničkou

Text: V případě další výhry bude moci Tomáš Berdych vyzvat na souboj nejlepšího tenistu současnosti Rogera Federera.

(MF DNES, 18. 1. 2008)

Titulek první větu pouze naznačuje. Není jasné, o který sport se jedná, kdo je světová jednička a kdo by s ní měl zápasit. Text je ale doplněn fotografií Berdycha, která je nadepsána *Tenisový úspěch. Berdych znovu vyhrál.* Tento článek byl uveden na titulní straně a uvnitř novin ještě dvakrát zmíněn a rozveden. Proto pro čtenáře znalého sportu zřejmě nebyl problém titulek rozklíčovat. Nejnovější informací je tedy to, že Berdych musí ještě jednou vyhrát. Přesto ale větu analyzujeme tak, že podmínka je tématem. Důvodem je to, že důležitý je především souboj s nejlepším tenistou světa, o čemž svědčí i umístění větného přízvuku na konec věty.

Jako poslední budou uvedeny příklady členů, které jsme zařadili k určení zřetele, a to vzhledem k jejich funkci ve větě. Nejčastěji k nim patří spojení *v rámci* nebo *při příležitosti*. Při analýze těchto určení se objevují podobné problémy jako v případě určení času a místa. Zatímco by tyto okolnosti měly fungovat jako téma, vzhledem k titulku jsou nejnovější informací, proto jsou určovány jako štěpné réma.

Příklady uvádíme v této kapitole proto, že jejich prvotní funkce je tematická. Jsou tedy značně ovlivněny titulkem.

Titulek: Muzejní noc v Brodě

Text: V rámci brodských městských slavností se 14. května od 17.30 do 22 hodin uskuteční v Podlipanském muzeu Muzejní noc.
(MF DNES, 5. 5. 2011)

Titulek: Ve městě bude vodní fontána

Text: V rámci rekonstrukce městské památkové zóny v Rakovníku vznikne mezi ulicemi Masná a Kamenná vodní fontána.
(MF DNES 28. 11. 2011)

Oba výše uvedené příklady jsou uvedením na scénu. Rématem by tedy měl být člen na konci věty, v obou případech podmět (jev uváděný na scénu). Ten už je ale rématem v titulku. Pokud by nebyl, v první větě textu by bylo možné jej bez jakýchkoli omezení určit jako réma. Vzhledem k titulku se však informace opakuje, ve druhém případě jsou navíc titulek a první věta syntakticky téměř totožné. Spojení *vodní fontána* je na konci. Proto jako druhý komunikační vrchol, v tomto případě štěpné réma, určujeme příslovečná určení zřetele.

Podobně analyzujeme i následující ukázkou.

Titulek: Tužky ze sbírky pero pro Klause putují do Kambodži

Text: Při příležitosti letošního Dne země uspořádalo sdružení Civitas per Populi sbírku per, tužek a dalších psacích potřeb s poněkud provokativním názvem „Pero pro Klause“. (denik.cz, 28. 11. 2011)

Určení zřetele určujeme jako jeden z vrcholů štěpného rématu, a to ze stejných důvodů jako u dvou výše uvedených příkladů. Zřetel není zmíněn v titulku, zatímco vlastní réma ano.

3.3 SUBJEKTIVNÍ SLOVOSLED

Ačkoli jsme se v průběhu analýzy setkali s novými pojmy v určování struktury prvních vět novinových článků, a to s dvouvrcholovou strukturou i větami s funkcí uvedení na scénu (viz další kapitoly) a zkoumání navíc výrazně zkomplikovaly titulky, stále zbývá dostatek prostoru pro věty s jednoznačně subjektivním slovosledem. Nová informace na počátku textu je v novinách velmi důležitým a častým prvkem. V průběhu několika let se stal natolik automatizovaným, že novináři o jeho užití příliš nepřemýšlejí. To je, jak už jsme zmínili výše, zřetelné ve vztahu k titulkům.

V předcházející kapitole jsme zjistili, že v pozici tématu (pokud nebereme v úvahu podmět), stojí především příslovečná určení, nejčastěji místa a času, a zřídka také předmět. V této kapitole ukážeme, že v případě subjektivního slovosledu se naopak předmět na první pozici jako réma objevuje nejčastěji, čas a místo potom méně.

3.3.1 Předmět jako réma

Předmět je přímým doplněním slovesa, stojí obvykle na konci věty v pozici rématu, a přináší tedy důležitou informaci. Jelikož se novináři často snaží tuto informaci aktualizovat a čtenáři ji přiblížit co nejrychleji, staví ji na počátek věty. Tím vzniká subjektivní slovosled. Předmět v tomto případě bývá nejčastěji ve 4., 3., nebo v 7. pádě.

Příklad na umístění předmětu v rématu v případě běžného objektivního slovosledu.

Titulek: Unie chce zkoumat ceny SMS

Text: Evropská unie zvažuje další bič na zisky mobilních operátorů. (MF DNES 18. 1. 2008)

Titulek: Nová desetimilionová bankovka v Zimbabwe

Text: Zimbabwská centrální banka vydá dnes nové bankovky v hodnotě jednoho, pěti a deseti milionů zimbabwských dolarů.
(MF DNES, 18. 1. 2008)

Obě ukázky jsou co do struktury nejčastějším typem článků v novinách. Informace podávají jasně, stručně a výstižně. Réma je bezesporu, i s ohledem na titulek, na konci věty. Oba články jsou převzaty z krátkých zpráv ekonomické rubriky.

Stejně tak jsou novináři oblíbené podobně stavěné články ovšem se subjektivním slovosledem, tedy s předmětem na počátku věty. Nejčastěji se na místě rématu objevuje předmět ve 4. pádě. V novinách tyto příklady najdeme téměř na každé straně bez ohledu na typ článku či rubriku. Subjektivní slovosled se zde objevuje ve chvíli, kdy konatel něco učiní (proto 4. pád). Může například něco ukrást, ztratit, zvolit, vystavit, vytvořit, zabít, schovat apod. To, co poté konatel činí (výsledek jeho tvoření nebo činu), je nejdůležitějším prvkem ve větě a stojí na prvním místě.

Titulek: Městská architektka vystavuje

Text: Berounská zákoutí maluje na hedvábí výtvarnice a městská architektka Dana Vilhelmová. (MF DNES, 15. 11. 2011)

V tomto případě novinář vzhledem k titulku vhodně umísťuje předmět na počátek věty. V titulku tuto informaci nezmiňuje a ponechává si ji jako nejdůležitější část, aby ji mohl vyslovit jako novou právě v úvodu. Čtenář se tak rychle dozví, co architektka vystavuje a nemusí čekat na konec věty, kde by byl předmět v případě obvyklého objektivního slovosledu umístěn.

Podobná je i analýza následujícího příkladu.

Titulek: Naštvaný kouč Dukly: Nebyli jsme na hřišti

Text: Hodně nepovedenou přípravu za sebou mají fotbalisté druholigové Dukly. (MF DNES, 18. 2. 2008)

Zatímco titulek naznačuje negativní ráz celého článku, první věta ho rozvíjí. To, že hráči za sebou mají nepovedenou přípravu, však ze samotného titulku explicitně nevyplývá, proto je první část rématem.

Titulek: Michaela Jílková připravila nový pořad

Text: Poplatky ve zdravotnictví si jako úplně první téma pro svůj nový diskusní pořad Máte slovo zvolila známá moderátorka Michaela Jílková. (MF DNES, 18. 1. 2008)

Také v tomto případě je předmět nejnovější informací, která není známá z titulku. Rématem je spojení *poplatky ve zdravotnictví*. Zbylá část věty je řazena k tématu.

Následující dva příklady rovněž dokládají předmět ve 4. pádě na pozici rématu. Vztah prvních vět k titulcům je však odlišný než u výše uvedených.

Titulek: Na letišťě po železnici i metrem

Text: Na metro nebo rychlodráhu netrpělivě čeká ruzyňské letišťě. (MF DNES 18. 2. 2008)

V tomto případě jsou podmět (*letišťě*) i předměty (*metro nebo rychlodráha*) známé již z titulku. Není však zřejmé, zda se na letišťě tímto způsobem jezdí nebo bude jezdit. A v případě, že jde o budoucnost, čtenář z titulku nepozná, o jak daleké plány se jedná. Přesto je spojení *na metro nebo*

rychlodráhu rématem i u toho důvodu, že při mluveném projevu by na něj byl kladen hlavní větný přízvuk.

Titulek: Expozice ukazuje, jak se žilo v Praze za dob Marie Terezie

Text: Život před čtvrt tisíciiletím v Praze přibližuje výstava Pražské rokoko - Kulturní a společenský život v Praze 1740 - 1791. (MF DNES, 15. 11. 2011)

V tomto případě titulek také více napovídá o rématu první věty. Informace z první věty *doba Marie Terezie* je však důmyslně opsána pomocí synonym *život před čtvrt tisíciiletím*. V závěru se navíc tento časový údaj objevuje znovu v názvu výstavy. Vzhledem k tvořivosti autora je tak možné první člen věty určit jako réma. Komplikovanější je určení následujícího příkladu, který jsme uvedli již v kapitole 3.1.1.1.

Titulek: Přibyla trestní oznámení

Text: Trestní oznámení na starostu Nymburka Miloše Peteru podal Martin Vojtíšek, bývalý majitel PP Hospitals. (MF DNES, 15. 11. 2011)

Problém při analýze činí především to, že předmět *trestní oznámení* je na pozici rématu již v titulku, proto se při opakování na prvním místě věty spíše tematizuje. Samotný předmět je však doplněn neshodným přívlastkem *na starostu Nymburka Miloše Peteru*, proto je celé spojení rématem. Titulek by ale mohl být zvolen vhodněji.

Rematický může být i předmět ve 3. pádě.

Titulek: Týral bývalou přítelkyni

Text: Dlouhodobému teroru byla vystavena v Kolíně bývalá přítelkyně jedenatřicetiletého muže. (MF DNES, 15. 11. 2011)

Titulek a první věta jsou zde vystavěny správně. Zatímco v titulku je podmět nevyjádřený, v textu se dostává do pozice neshodného přívlastku (*jedenatřicetiletého muže*) a podmětem je *přítelkyně*. I takto, proměnou větných členů na jiné, je možné vytvořit titulek, který negativně neovlivňuje aktuální členění první věty.

Také v následující ukázce se titulek a první věta co do analýzy aktuálního členění nevyklučují. Objevuje se zde předmět v 7. pádě.

Titulek: Benátky mají první posilu, přichází Milisová

Text: Se stříbrnými medailemi v extralize družstev se badmintonisté Benátek nechtějí spokojit a na další rok shánějí posily. (MF DNES, 18. 2. 2008)

Réma na počátku textu přináší novou informaci, která není obsažena v titulku. Výjimečně zde uvádíme příklad se souvětím. Vzhledem k tomu, že jde ale o dvě věty hlavní, analýza tématu a rématu není ovlivněna.

3.3.2 Čas a místo jako réma

Příslovečná určení času a místa se na pozici rématu objevují velice zřídka. Častěji jsou scénou, jak jsme mohli vidět v předcházející kapitole. A ještě frekventovanější jsou ve větách s dvouvrcholovou strukturou, jak uvidíme v kapitole následující. Přesto je však v novinových článcích možné najít příklady, kdy jsou místo nebo čas informací nejdůležitější a jsou vlastním rématem.

Titulek: Vandal poškodil pavilon goril

Text: Do pavilonu goril v trojské zoologické zahradě vtrhl v noci ze soboty na neděli neznámý vandal. (MF DNES, 18. 2. 2008)

Konatelem je neznámý vandal, který už je navíc uveden v titulku. V tomto případě tak není důležité, kdo se vloupal, ale kam se vloupal. Kdybychom slovosled obrátili: *Neznámý vandal vtrhl v noci ze soboty na neděli do pavilonu goril*, není pochyb o tom, že určení místa je rématem. Nejde zde o kulisu, ale o vlastní réma.

Titulek: Ital nepřežil pád z Karlova mostu

Text: Z Karlova mostu v Praze spadl v pátek odpoledne pětáctyřicetiletý Ital. (MF DNES, 28. 11. 2011)

V předchozích kapitolách jsme často zmiňovali, že by se titulek a první věta měly lišit, aby nepřinášely stejné informace a nekomplikovaly určení tématu a rématu. Výše uvedený příklad však dokládá, že ačkoli první věta a titulek přinášejí stejné informace, na určení tématu a rématu tento fakt nic nemění. Důležité je, odkud Ital spadl. Tato informace činí článek čtivým a je tím, co čtenáře zajímá. Nic to však nemění na skutečnosti, že by titulek nebo první věta mohly být vystavěny nápaditěji, aby se informace takto neopakovaly.

Nevhodně vytvořený je ve vztahu k první větě i následující titulek.

Titulek: Do Vltavy spadl z výletní lodi chlapec

Text: Do Vltavy včera odpoledne spadl z výletní lodi pětiletý chlapec. (LN, 5. 5. 2011)

Titulek a první věta se doslova opakují. Tuto situaci analyzujeme tak, že větu určujeme, jako by titulkem nebyla uvedena. V předchozích dvou příkladech čtenáře dle našeho mínění zajímá především místo, tedy kam se vloupal vandal a kam spadl Ital. Zde je však důležitým prvkem i pětiletý chlapec. Čtenáře při dalším čtení bude zřejmě zajímat, co se s ním stalo, zda přežil, je zraněný nebo je v nemocnici.

Příklad bychom mohli zařadit k dvouvrcholové struktuře, a to i vzhledem k tomu že pro ni hovoří umístění hlavního větného přízvuku. Pokud si představíme, že by všechny příklady byly čtené, v prvním a druhém bude hlavní větný přízvuk umístěn na příslovečném určení. U třetího příkladu se ale z hlediska významu rozdělí na příslovečné určení a podmět. Věty jsou si ale svou strukturou tak podobné, že je budeme hodnotit stejně a pro dvouvrcholovou strukturu uvedeme jasnější příklady.

Příslovečné určení času na pozici rématu má své místo především ve sportovních rubrikách, kdy není kulisou, ale zásadní informací.

Titulek: Hráčky USK potrápily Brno, přesto prohrály

Text: Dlouhých 25 minut vedly basketbalistky USK v ligovém šlágru na palubovce Brna. (MF DNES, 18. 2. 2008)

Čas je důležitou informací proto, že ačkoli basketbalistky zápas prohrály, dlouhou dobu vedly. A právě tato doba je ve větě rématem.

3.3.3 Další příslovečná určení jako réma

Pokud se při určování příslovečných určení budeme řídit pravidly větosledu, jak je charakterizovala Uhlířová (1987, 140), mělo by mít rematickou funkci příslovečné určení příčiny, účelu, účinku a prostředku. To odpovídá i výsledkům našeho zkoumání. Často na prvním místě věty stojí příslovečné určení příčiny.

Titulek: Hana Hegerová ruší turné i narozeninový koncert

Text: Kvůli přetrvávajícím zdravotním problémům se Hana Hegerová rozhodla zrušit všechny naplánované koncerty. (MF DNES, 11. 8. 2011)

Příslovečné určení příčiny je zde nejdůležitější informací, proto stojí na počátku textu a je vlastním rématem. To, že Hegerová ruší koncerty, se čtenář dozvěděl již v titulku, proto není nutné tuto informaci opakovat v úvodu první věty.

Titulek: Trhy nově naleznete v Hořejší oboře

Text: Kvůli rekonstrukci náměstí T.G. Masaryka v Příbrami nechala místní radnice přemístit trhy. (MF DNES, 11. 8. 2011)

Titulek se obrací ke čtenáři a říká mu, že trhy změnilo místo a že je nově najde v Hořejší oboře. První věta pak zdůvodňuje, proč tomu tak je. Proto je příslovečné určení příčiny rématem.

Jako první člen věty se na pozici rématu objevuje také příslovečné určení účelu.

Titulek: Czech Open začíná i pro Boleslav

Text: S cílem vylepšit loňský výsledek vykročí do pražského Czech Open florbalisté mladoboleslavského Billy Boy. (MF DNES, 11. 8. 2011)

Cíl mladoboleslavských florbalistů je v první větě nejdůležitější informací, která doplňuje titulek, a je tedy rématem.

Následující příklad se od předchozích odlišuje. Předložka *díky* se sice váže k příslovečnému určení příčiny, tematicky se však jedná spíše o příslovečné určení zřetele, jak jsme jej zmínili v kapitole 3.2.3.

Titulek: Přehlídka chystá filmové lahůdky ze severu

Text: Díky přehlídce Severský filmový podzim budou mít již počtvrté diváci možnost zhlédnout vybrané snímky ze severských zemí. (MF DNES, 31. 10. 2011)

Předložka *díky* by mohla být nahrazena spojením *v rámci*, které jsme v kapitole 3.2.2 zařadili k druhému vrcholu štěpného rématu a označili jej jako určení zřetele. Vzhledem k tomu, že první věta informace z titulku jen rozvíjí a jedinou novou informací je, že diváci mají tuto možnost již počtvrté, je obtížné zvolit téma a réma, což by nám mohlo pomoci i ve chvíli, kdy uvažujeme, zda je spojení *díky* přehlídce příčinou či zřetelem. Jako příčina by bylo rématem, jako zřetel tématem či druhým vrcholem rématu. V tomto případě se přikláníme k příčině, protože zřetel by v textu nebyl novou informací, a jako réma určujeme druhou část věty.

3.4 VĚTY S DVOUVRCHOLOVOU STRUKTUROU

V předchozích kapitolách jsme věty kromě odkazů na tuto kapitolu jednoznačně dělili pouze na dvě části - téma a réma, přičemž hlavní přízvuk byl dle objektivního či subjektivního slovosledu umístěn buď na začátku, nebo na konci věty. Nyní ale nastává situace v novinách také poměrně frekventovaná, a to první věty článků s přízvukem na počátku i na konci. To může být způsobeno rozštěpeným rématem nebo kontrastem.

Dvouvrcholovou strukturu způsobuje především titulek, což už jsme předeslali v předchozích kapitolách (3.2.2. a 3.2.3). Zatímco mnohdy titulek a první věta informace opakují, v případě dvouvrcholové struktury naopak počáteční člen věty přináší oproti nadpisu informaci novou. Na té pak může být přízvuk, zároveň má ale věta dle pravidel aktuálního členění vlastní réma na konci a přízvuk tedy i zde.

Nad podobnými větami jsme uvažovali například v kapitole 3.3.2, kde ve větě Do Vltavy včera z výletní lodi spadl pětiletý chlapec, je rématem *do Vltavy*. Ani *chlapec* zde však není nedůležitým prvkem. Vzhledem k titulku, který však již obě informace sděloval, jsme jako réma určili pouze spojení *do Vltavy*. Dalo by se uvažovat také o tom, že *do Vltavy* by bylo kontrastem (podobně jako v kapitole 2.4 spojení *Přes Česko*). Zde ale není důležité, jestli chlapec spadl do Vltavy nebo do Labe, směrodatné je to, že spadl do vody a mohl se utopit. Není tedy třeba klást důraz na to, do jaké vody, a toto spojení pak považovat za kontrast.

Již v předchozích kapitolách jsme zmínili, že dvouvrcholová struktura vzniká především u vět typu uvedení na scénu, kdy titulek často neobsahuje právě scénu, a ta proto v první větě přejímá funkci nejdůležitější informace, kdy ji takto může vnímat i čtenář.

Titulek: Nebezpečná pasta Colgate Herbal White

Text: Ve Španělsku a Portugalsku se objevila nebezpečná pasta Colgate Herbal White 50 ml, šarže 3198GB10333.

(MF DNES, 18. 1. 2008)

Při rozboru tohoto příkladu je nutno brát v úvahu také širší kontext, význam a zájem čtenáře. Z hlediska významu se čtenář, který používá tuto pastu, zřejmě zalekne a bude ho samozřejmě zajímat, kde se nebezpečná pasta objevila, a to i přesto, že je článek uvedený v zahraniční rubrice. Věta je přitom uvedením na scénu, proto by obě evropské země měly tvořit jen kulisu. Ve vztahu k titulku je ale tato informace nová a především velmi důležitá. Nejde jen o to, CO se objevilo, ale především KDE se to stalo. Proto jako druhý komunikační vrchol určujeme spojení *ve Španělsku a Portugalsku*. V tomto případě se pak spíše přikláníme k tomu, že jde o kontrast.

Již v kapitole 3.2.2.1 jsme uvedli, že v případě vět s funkcí uvedení na scénu výrazně pracujeme s titulky. Na straně 52 je uvedeno několik příkladů, v nichž vzhledem k titulku může být věta uvedením na scénu s rématem na konci, nebo má dva vrcholy. Ačkoli bychom tedy samostatně stojící věty analyzovali všechny totožně, s ohledem na titulek je mezi nimi velký rozdíl a hranici nelze určit jednoznačně.

Podobný je i následující případ, tentokrát s příslovečným určením času v úvodu.

Titulek: Tísňové volání pro seniory se rozšíří

Text: Už za několik týdnů budou moci osaměle žijící senioři z Českobudějovicka využít systém tísňového volání pro staré a postižené. (MF DNES, 18. 1. 2008)

Tento příklad bychom mohli charakterizovat jako uvedení na scénu. Zvláštní funkci zde má ale vytýkací částice *už*, která na sebe váže větný přízvuk. Podle Mluvnice češtiny 3 (1987, s. 562) mají tyto částice rematizační funkci a mohou se vztahovat pouze k těm výrazům, jejichž sémantický obsah reprezentuje novou informaci. Aktualizují proto především réma. Zřídka pak aktualizují centrum tématu, a to tehdy, jde-li o takové téma, které je z hlediska aktuálního kontextu nové.

Dle této definice i vzhledem k titulku, který určení času neobsahuje, můžeme jako réma hodnotit spojení *už za několik týdnů*. Tato informace nese větný přízvuk. Ten se ale stejně jako v předchozím příkladu objevuje i na konci, tedy na spojení *systém tísňového volání pro staré a postižené*. To i přesto, že je zmíněno v titulku, zůstává nejdůležitější informací. Jde tedy opět o rozštěpené réma.

Pro přehlednost i doklad toho, že se jedná o opravdu rozšířený jev, uvádíme i další příklady s určením času v úvodu.

Titulek: Fotografie z Poldovky jsou vzpomínkou

Text: Už jen do 30. listopadu bude v kladenské Galerii Metal Aliance otevřena výstava Kladno - Zrezlá krajina fotografů Jaroslava Vyšína a Karla Kříže. (MF DNES, 28. 11. 2011)

Určení času je stejně jako v předchozím případě vytčeno částicí s rematizační funkcí. Tento příklad je však vystavěn lépe vzhledem k titulku. Zatímco v první ukázce se *systém tísňového volání* v titulku a první větě opakoval, zde je podmět z nadpisu výrazně opsán a změněn. Spojení *Fotografie z Poldovky* totiž nemusejí vypovídat nic o výstavě, která je rématem. Uvedena jsou zde navíc i jména fotografů, proto jde bezesporu o vlastní réma. Čas v úvodu je pak druhým vrcholem

proto, že pro čtenáře jde o důležitou informaci. Pokud chtějí výstavu stihnout, mají na to jen dva dny.

Titulek: V rakovnickém muzeu budou k vidění Betlémy

Text: Od čtvrtka 1. prosince bude možné si v Muzeu T.G. Masaryka v Rakovníku prohlédnout betlémy z muzejních sbírek. (MF DNES, 28. 11. 2011)

Titulek: Na koupališti budou plavecké závody

Text: V sobotu 20. srpna se na mladoboleslavském koupališti koná první ročník sportovního klání s názvem Amatérské plavecké závody pro děti od tří let až po seniory. (MF DNES, 10. 8. 2011)

Oba příklady přinášejí v první části příslovečné určení času, které titulek neobsahoval, proto je hodnotíme jako druhý komunikační vrchol. V prvním případě se rematický podmět z titulku mění na předmět a je mírně rozvit, v druhém případě ke změně větného členu nedochází, je ale ještě více rozšířený. Proto u obou příkladů dochází k rozštěpenému rématu. Zatímco zde je ještě možné oddělit téma od rématu, v dalším případě jde hranici mezi oběma částmi z důvodu nevhodně zvoleného titulku určit hůře.

Titulek: V Berouně vyloupili během listopadu dvě zlatnictví

Text: Začátkem listopadu došlo ve městě hned ke dvěma loupežím v místních zlatnictvích. (MF DNES, 28. 11. 2011)

Titulek i první věta obsahují totožné informace. Z nadpisu je známé příslovečné určení času i dvě loupeže. Proto i přesto, že první věta má totožnou strukturu s prvními větami předchozích příkladů, příslovečné určení času neurčujeme jako

druhý vrchol rématu. Je tématem. Réma je pak na konci věty a jedná se o objektivní slovosled.

Kromě příslovečného určení času či místa se na pozici prvního vrcholu mohou objevit i jiná příslovečná určení, která jsme přiblížili již v kapitole 3.2.3. a hodnotili je jako určení zřetele. Příklady je možné najít na straně 60, zde uvádíme pouze jeden pro přehlednost.

Titulek: V divadelním sále vystoupí Xindl X

Text: V rámci série podzimních koncertů v šesti českých městech ke svému novému albu vystoupí v příbramském divadle zpěvák Xindl X. (MF DNES, 28. 11. 2011)

V této větě, která je uvedením na scénu, je réma z titulku opět rématem i v první větě. Novou informací je pak okolnost, za jaké se koncert koná - tedy *série podzimních koncertů v šesti městech*, proto je druhým komunikačním vrcholem. Nedostatkem této věty, který sice nesouvisí s tématem a rématem, ale je rovněž záležitostí aktuálního členění, je nevhodné umístění spojení *ke svému novému albu*. To se váže k *sérii koncertů*. Mezi těmito členy je však vložené *v šesti městech*, což větu činí nepřehlednou.

Dvouvrcholová struktura ale neznamená jen výše uvedené komplikace či nejasnosti, ke kterým dochází především u vět s funkcí uvedení na scénu. I v případě dvou vrcholů lze dojít k jednoznačným výsledkům a problematiku doložit i na jasných příkladech, jejichž rozbor dává pouze jedno řešení.

Titulek: George Michael poprvé se symfoniky

Text: Půl hodiny netrpělivě čekali fanoušci George Michaela na pozdrav svého idolu. (MF DNES, 15. 11. 2011)

Rozbor této věty je vzhledem k předcházejícímu příkladu mnohem jednodušší už jen proto, že titulek následující text pouze naznačuje a informace se neopakují. Titulek totiž říká, že George Michael bude mít koncert se symfoniky, a první věta pak popisuje atmosféru akce. První větu tak můžeme hodnotit jako samostatný celek.

Pokud bychom ji tvořili dle základních gramatických zásad (2.3.1), zněla by takto: *Fanoušci George Michaela netrpělivě čekali na pozdrav svého idolu půl hodiny*. Tato věta vyjadřuje především to, jak dlouho museli fanoušci čekat. *Půl hodiny* tak z rématu vyřadit nemůžeme. To, že čekali na pozdrav svého idolu, také ne. I vzhledem k titulku je toto rozdělení zřejmé. George Michael už je v titulku zmíněn, proto je v první větě správně tématem a réma pak přináší nové informace. Není tedy pochyb o tom, že i spojení *půl hodiny* je rématem, zde tedy vidíme **rozštěpené réma**.

Dále může být čas rématem ve chvíli, kdy z hlediska významové stránky soud vyměřuje určitý trest. A nejnovější informací je právě výše trestu. Takový trest buď může stát na pozici předmětu (*Petr X. stráví 20 let ve vězení za ..., Soud vyměřil Petrovi X. za vraždu 10 let*), nebo je časovým doplněním.

Titulek: Muž za pokus o vraždu dostal deset let

Text: Na deset let poslal ve čtvrtek plzeňský krajský soud do vězení se zvýšenou ostrahou 39letého nezaměstnaného Miloslava Danka z Plané za pokus o vraždu. (novinky.cz, 5. 2. 2010)

Tento příklad se v tištěných denících objevuje sporadicky, proto výjimečně pochází z internetového deníku novinky.cz. Výše uvedená věta ale není zcela vhodně sestavena. Objevuje se v ní příliš mnoho informací, a proto je

nepřehledná. Určení celého rématu tak může činit potíže. Otázkou totiž navíc je, zda se jedná o rozštěpené réma nebo o kontrast. Kdybychom větu sestavili dle větné struktury, jak jsme ji charakterizovali v kapitole 2.3.1, zněla by takto: Plzeňský krajský soud poslal ve čtvrtek na deset let do vězení se zvýšenou ostrahou za pokus o vraždu 39letého nezaměstnaného Miloslava Danka z Plané. Výše uvedený příklad tak hovoří spíše pro rozštěpené réma, i když na druhou stranu můžeme mluvit o kontrastu z hlediska možného výběru, na kolik let mohl být do vězení poslán.

Rozštěpené réma se objevuje i v případě příslovečného určení místa.

Titulek: Prověří ochranu pacientů

Podtitulek: Podle mluvčího českobudějovické nemocnice krabici s údaji někdo odcizil

Text: V koši na odpadky našel v budějovickém lesoparku Stromovka obyvatel krajského města disky s lékařskými informacemi zhruba o 30 pacientech Nemocnice České Budějovice.

(MF DNES, 18. 1. 2008)

V tomto příkladu hraje významnou roli místo, tedy koš na odpadky. Je to nestandardní místo, ve kterém disky s důležitými informacemi běžně nebývají. Disky jsou ale přitom vlastním rématem už jen proto, že v titulku o nich není ani zmínka, stejně jako o koši na odpadky. Zde jsou dva komunikační vrcholy opět zřetelné.

Částí rématu může být na první pozici také předmět.

Titulek: Olomoucký kraj letos nepodpoří cyklostezky.

Text: Ani korunu nedá letos Olomoucký kraj ze svého rozpočtu na budování cyklostezek v regionu. (LN, 1. 3. 2008)

Titulek zde obě části rématu opět jen naznačuje, i když výrazněji než v předchozích dvou případech. Téma i réma jsou v první větě vyjádřeny spíše jinými slovy či mírně rozvity. Předmět jako jeden z vrcholů rématu se objevuje i v následující ukázce. Rozdíl je však v tom, že zatímco až doposud bylo v dvouvrcholové struktuře vlastní réma na konci věty a druhý vrchol na počátku, v tomto případě je vlastní réma v úvodu a druhý, méně závažný vrchol, v závěru.

Titulek: Na pomník u Nažidel chybějí peníze

Text: Výročí největší autobusové havárie v dějinách Česka si pozůstalí po obětech neštěstí u Nažidel poprvé po pěti letech od tragédie připomenou u nového pomníku za téměř půl milionu korun. (MF DNES, 18. 2. 2008)

Předmět v první části věty je znakem subjektivního slovosledu, je nejdůležitější informací, která se neobjevuje ani v titulku, proto jej určujeme jako vlastní réma. Vzhledem k délce věty však nemůže její konec zůstat bez druhého vrcholu. *Nový pomník za téměř půl milionu korun* je navíc sice v titulku zmíněn, ale známé je o něm jen to, že na něj chybějí peníze. Proto i *půl milionu korun* je informací důležitou, ačkoli se v první větě čtenář o tom, že půl milionu nemá kdo financovat, nic nedozví.

3.5 OBRÁCENÉ UVEDENÍ NA SCÉNU – PODMĚT RÉMATEM

To, že podmět na prvním místě nemusí být vždy nutně jen tématem, dokládají věty typu uvedení na scénu, avšak v obráceném pořadí. Na počátku tak stojí podmět coby réma a příslovečné určení času je pak umístěno na konec věty. Je zajímavé, že i tento typ vět se snaží kopírovat tendenci k užívání subjektivního slovosledu, který je v novinách poměrně častý, jak můžeme vidět výše. To je také znakem toho, že autoři zřejmě volí takový slovosled ve snaze zdůraznit nejdůležitější informaci bez přemýšlení, zda staví do popředí téma či réma, zda je to podmět či příslovečné určení času.

Při bližším zkoumání jsme došli k závěru, že obrácená scéna je v novinách poměrně častým jevem. V jednom výtisku je možné najít i více než pět takových případů. Jejich určení ale opět často komplikují titulky. Příklady, které následují, byly uvedeny na stejném místě (v jednom sloupku) ve dvou výtiscích novin. Přesto jsou některé z nich vzhledem k titulku vystavěny dobře, jiné ne.

Titulek: Hip hop pro dětské centrum

Text: Populární hiphopová skupina Prago Union dnes zahraje v Říčanech u Prahy. (MF DNES, 28. 11. 2011)

Zde se jedná o obrácené uvedení na scénu proto, že informace z titulku (*hip hop*) je v první větě výrazně rozšířena. Titulek ji tedy neovlivňuje, a ačkoli je novou informací i určení času a místa, postupujeme zde dle definice vět určení na scénu. Čas a místo jsou tedy scénou.

Stejný výsledek přináší i analýza následujících dvou příkladů, které jsou i vzhledem k titulům, které o ani jednom rématu explicitně nevypovídají, obráceným uvedením na scénu.

Titulek: Barevná náměstí, požehnané věnce i chrabří otužilci

Text: Padesát tisíc světel se v sobotu rozsvítilo na obřím stromě před zcela zaplněným Staroměstským náměstím v Praze. (MF DNES, 28. 11. 2011)

Titulek: Kino Kotva uvede film od Antonioniho

Text: Zabriskie Point, slavný provokativní film Michelangela Antonioniho, uvede dnes od 20.15 hodin budějovické kino Kotva. (MF DNES, 18. 1. 2008)

V následujících dvou příkladech jsou naopak titulek a první věty vystavěny nevhodně.

Titulek: Votchi vystoupí v Marty's clubu

Text: Čím dál populárnější pražská hard rocková kapela Votchi zahraje dnes od 21 hodin v českobudějovickém Marty's clubu. (MF DNES, 18. 1. 2008)

První věta kopíruje syntaktickou strukturu titulu včetně příslovečného určení místa a jedinou novou informací je v ní určení času. Počáteční poloha podmětu je však pro určení slovosledu jako subjektivního směrodatnější než neznámé určení času. Pokud by však slovosled byl objektivní - Dnes od 21 hodin zahraje v českobudějovickém Marty's clubu čím dál populárnější pražská hard rocková kapela Votchi - určili bychom čas jako druhý komunikační vrchol stejně jako v kapitole 3.4.

Z tohoto příkladu vyplývá, že zatímco v případě vět s uvedením na scénu s objektivním slovosledem hrál výraznou

roli titulek, který výsledky analýzy často měnil (3.4), v případě stejného typu vět se subjektivním slovosledem, je hlavním kritériem pro jejich určení podmět v rematické pozici bez ohledu na titulek.

Titulek: Anyway zavítají na pódium Orionu

Text: Pražsko - mělnická skupina Anyway zavítá dnes na pódium táborského Music clubu Orion. (MF DNES, 18. 1. 2008)

Na stejném místě ve výtisku z 18. 1. 2008 byl uveden ještě tento příklad, který je podobný předchozímu. Kromě toho, že titulek a první věta mají stejnou syntaktickou strukturu, autor se ani nesnažil o ozvláštnění například volbou jiného slovesa.

Příkladem dobré práce s titulky jsou následující ukázky, kdy je podmět v pozici rématu na počátku první věty a titulek jej pouze naznačuje.

Nadtitulek: Výstava Czech Press Photo

Titulek: Takhle vidí svět čeští fotoreportéři

Text: Nejlepší české novinářské fotografie uplynulého roku obsadily tři patra Staroměstské radnice v Praze. (MF DNES, 16. 11. 2011)

O výstavě Czech Press Photo hovoří pouze nadtitulek, titulek není vystavěn čistě zpravodajsky ve smyslu co, kde a kdy se stalo, ale autor o něm více přemýšlel. V první větě se poté sice očekává, že se bude mluvit o fotografiích, v této souvislosti, jsou však novou informací, proto se jedná o réma. V úvahu je nutné brát také to, že ne každý čtenář ví, co je výstava Czech Press Photo. Proto i kdyby pro někoho bylo spojení *nejlepší české novinářské fotografie uplynulého roku*

samozřejmou a známou informací, s ohledem na čtenáře, kteří tyto informace nemají, ji neurčujeme jako téma. V titulku není zmíněno ani místo, proto by bylo možné oponovat i tím, proč není ono rématem či druhým vrcholem. Tento typ věty je však typickým příkladem uvedení na scénu a titulek ho nijak nekomplikuje, proto je podmět rématem.

Titulek: Nickyho rodina míří do Ameriky

Text: Dokument Matěje Mináče Nickyho rodina byl včera slavnostně uveden v New Yorku a míří do Washingtonu. (MF DNES, 15. 11. 2011)

Výjimečně uvádíme souvětí o dvou hlavních větách. Podmět z titulku je v první větě rozšířen o neshodný přívlastek, kterým je uvedení režiséra. Proto je rématem. Titulek navíc obsahuje i scénu, což rozbor zjednodušuje.

Výše uvedené příklady dokládají, že se podmět jako réma na počátku první věty objevuje ve chvíli, kdy významově zaujímá roli předmětu. Tedy, že častěji jsou podobné věty vystavěny tak, že takové členy bývají předmětem. Zřetelněji si to ukážeme na následujícím příkladu.

Titulek: Za Tyrannosaurom na Výstaviště

Text: Tyrannosaurus rex, triceratops, segnosaurus a spousta dalších druhohorních ještěrů čekají na návštěvníky v areálu českobudějovického výstaviště (MF DNES, 18. 1. 2008).

Obvykle mluvčí či pisatel tvoří větu tak, že návštěvníci by byli podmětem, např. *Návštěvníci uvidí...* Pak by byl předmět ve své standardní pozici rématu.

Další možností, která není uvedením na scénu, ale přesto je podmět rématem, je případ, kdy má sloveso ve větě významovou funkci „činit někoho nějakým“, případně „činit něco s někým“. V opisu by této definici odpovídal trpný rod.

Možnost výuky jazyků, výletů do ciziny, ale i blízkost stanice městské dopravy ovlivňují zájem rodičů o pražské základní školy (MF DNES, 28. 1. 2008).

V tomto příkladu je zájem rodičů o pražské základní školy obecná informace, se kterou se zpravidla něco děje. Důležité pak je, co se děje, neboli co se o této informaci říká. Zde je zájem rodičů ovlivněn mnoha faktory a právě ty se stávají rématem. Zatímco v objektivním slovosledu by na počátku stál předmět v 7. pádě (*zájem rodičů je ovlivněn možnostmi výuky...*), v tomto subjektivním je to podmět.

3.6 SLOVESO NA POČÁTKU VĚTY

Zcela zvláštní postavení mají v analýze první věty článků se slovesem na počátku. Sloveso v určitém (finitním) tvaru je nejzákladnějším, konstitutivním větným členem, centrálním z hlediska mluvnické a významové struktury věty (Uhlířová, 1987, s. 57). Už Vilém Mathesius před mnoha lety přirovnal sloveso oknu, jímž proudí do české věty jasné světlo.

Funkce slovesa v aktuálním členění byla zmíněna již v kapitole 2.3.4. Sloveso v oznamovací větě velmi pravidelně tvoří přechod mezi tematickou a rematickou částí věty. V některých případech může stát sloveso na počátku věty. Důvody přesunu mohou být stylistické nebo rytmické. Důležité však je, že nedochází k žádným změnám v aktuálních funkcích složek přesunem zasažených. Nanejvýš může být do pozadí odsunuta jedna ze složek tématu.

Nastávají ale i situace, kdy přísudkové sloveso v aktuálním členění neplní funkci přechodu, ale funkci centrálního rematického prvku, tedy kdy je prvkem s nejvyšším stupněm výpovědní dynamičnosti ve větě. Na počátku věty navíc může měnit objektivní slovosled na subjektivní.

Jak ještě uvidíme níže, na počátku věty nemusí stát pouze přísudkové sloveso, ale také infinitiv. Ten má ve větě zpravidla funkci modálního přísudku či podmětu (Uhlířová, 1987, s. 71).

3.6.1 Přísudek jako réma

Přísudek se na počátku prvních vět novinových článků objevuje ve specifických situacích, pro které je společné zejména to, že přísudek jako takový je zde nejdynamičtější členem proto, že ostatní členy, především podmět nebo předmět, zůstávají nevyjádřené. Mohou být zmíněny v titulku, nebo jde o autorův záměr, kdy se snaží čtenáře přilákat k dalšímu čtení.

Titulek: Maska Adolfa Hitlera je horkým zbožím

Text: Zarazilo to i na leccos zvyklého politologa a odborníka na pravicový extremismus Miroslava Mareše. Když minulý týden odjížděl z holešovického nádraží, překvapilo ho, že v obchodě se suvenýry objevil mezi maskami gumových příšer z hororových filmů i karikaturu říšského vůdce Adolfa Hitlera. (MF DNES, 18. 2. 2008)

Samotný přísudek v tomto případě zastupuje vazbu s předmětem, která je vyjádřena pomocí zájmena *to*. Tematické zájmeno odkazuje k titulku a přísudek je součástí rématu. Věta by dávala smysl i ve chvíli, kdy by zde titulek nebyl. V takovém případě by ale bylo nutné číst dál, proto je uvedena i následující věta.

Pro tento i jiné novinové články, které začínají přísudkem, je charakteristický reportážní styl. To je často znakem sportovních rubrik, kde je nutné vystihnout jedinečnost okamžiku, důležitou roli zde hraje čas, proto je kladen důraz na dynamiku slovesa. U sportovních rubrik se navíc očekává jistá znalost čtenáře, proto si novináři mohou dovolit více tvořivosti s dynamikou i významem slov. V psaném textu se rovněž snaží přiblížit mluvenému slovu, jakési roli komentátorů.

Titulek: Jsme parta, proto nám nevadila ani cesta autobusem, říká Treille

Text: Zažil nejstrastiplnější cestu na šampionát. Nikoli kvůli tomu, že by snad byl na hraně s nominací - ale kvůli mýlce, že Krakov je totéž jako Košice. (MF DNES, 18. 1. 2008)

Titulek: Naposledy v Kladně nedohrál, teď spartan Ton dvakrát skóroval.

Text: Dal dva góly, čímž hokejistům Sparty zajistil v Kladně bod. (MF DNES, 18. 1. 2008)

V obou případech je v první větě nevyjádřený podmět. Ten se vždy objevuje v titulku (Treille, Ton). Věta ve své vrcholové podobě tak nemá žádné téma, ale pouze réma.

Přísudek na počátku vět je charakteristický také pro přímou řeč, ať už vlastní či nevlastní. Zde také bývá podmět nevyjádřený, či zastoupený výrazem *my* nebo *já*. Přísudek je poté velmi dynamickou složkou, jako v následující ukázce, kdy text začíná nevlastní přímou řečí.

Titulek: Francouz si chce z USA odvézt slovenského Lenina

Text: Postavíme si sochu Vladimíra Iljiče Lenina do parku Montpellier, rozhodl se George Freche, levicový prezident francouzského regionu Languedoc-Roussillon (LN, 5. 5. 2011).

3.6.2 Infinitiv jako réma

Neurčitý tvar slovesa není schopen vyjadřovat základní slovesné kategorie osoby a čísla, a proto nemůže sám o sobě plnit základní větnou funkci slovesa, funkci přísudku. Mluvnicky závisí buď na slovese, kdy s ním tvoří takzvaný modální přísudek, nebo na podstatném jméně. Pouze v případě závislosti na slovese, a to také ne vždy, je však možné mluvit o rématu, a tak i o subjektivním slovosledu.

Titulek: Kyrill mu nerozbil skleník, ale auto

Text: Zachránit dva roky starý skleník na své chalupě ve Volarech na Prachaticku před orkánem Kyrill chtěl před rokem v lednu dvaapadesátiletý Jiří Bednář. (18. 2. 2008)

V tomto případě se jedná o subjektivní slovosled, kdy rematický infinitiv *zachránit* závisí na modálním slovese *chtěl*. Při objektivním slovosledu by tento infinitiv stál až za ním.

Infinitiv může mít také funkci podmětu. Na počátku věty pak stojí tehdy, je-li ve větě přítomen ještě další infinitiv s jinou platností (*Tloustnout znamená stárnout*) (Uhlířová, 1987, s. 71). V takovém případě je ale infinitiv na počátku pouze tématem, protože dle větněčlenské platnosti je podmětem ten z nich, který stojí na počátku věty.

Podmětový infinitiv ale, jakožto sdělně důležitější, může stát i za přísudkem. Ve chvíli, kdy se dostává před něj, jde o subjektivní slovosled.

Titulek: ECM a Orco: oběti americké hypoteční krize

Text: Investovat do akcií realitních společností ECM a Orco se začátkem roku nevyplatilo. (18. 2. 2008)

3.7 DALŠÍ NESTANDARDNÍ ZAČÁTKY

Jazyk a styl novin procházejí, stejně jako čeština, určitým vývojem, modernizací, či určitou snahou o stále větší zajímavost a poutavost. Proto se v prvních větách nesoustředí jen na modifikaci objektivního pořadu na subjektivní, ale pokoušejí se text oživit mnohem důmyslněji. Používají nevětné konstrukce, kdy vytýkají rematickou část před větu, užívají otázek, obracejí se ke čtenáři, začínají text zvoláním (častější v bulváru), příslovím nebo například začátek textu oživí frází či příslovím.

3.7.1 Vytčení rématu či tématu

Ne všechny odlišné začátky, které nám zůstaly pro tuto kapitolu, můžeme zařadit do problematiky aktuálního členění. Některé jsou pouze otázkou stylistiky a s objektivním či subjektivním slovosledem nesouvisí. Nás nyní ale zajímají právě ty, kdy je téma či réma nějakým způsobem ozvláštněno, vytčeno před zbytek věty a podobně.

K nejčastějším jevům při vytčení rématu patří výčet. Nejdůležitější informace jsou často bez přísudku řazeny v první větě za sebe. Druhá věta je pak uvozena ukazovacími zájmeny - *to, toto, tyto*, příslovci - *tak* nebo slovem, které dané výrazy spojuje. Tím druhá věta odkazuje k větě první.

Titulek: Vlaky stály, lidé byli bez elektřiny

Podtitulek: Nejvíce škod napáchal víchr na severní Moravě, zastavil i lyžařské vleky

Text: Desítky vyvrácených stromů, několikahodinová zpoždění vlaků, stovky domácností bez proudu či zničený billboard. To je bilance větrného víkendu. (MF DNES, 28. leden 2008)

V textu jsou vyjmenovány škody, které napáchal vítr. Tyto škody, stejně jako to, že je způsobil vítr, jsou zmíněné v titulku a podtitulku, nejsou ale všechny. Proto se objevují hned v první větě. Zde je tento výčet bezpochyby osamostatněným rématem. Pokud bychom chtěli utvořit pouze jednu větu s objektivním slovosledem, mohla by znít takto: *Větrný víkend má na svědomí desítky vyvrácených stromů,...* A naopak *Desítky vyvrácených stromů,...* má na svědomí větrný víkend v případě slovosledu subjektivního. Ve výše uvedeném příkladu je ale na réma ještě více upozorněno a staví se do popředí tak výrazně, jak jen je to možné. Celé réma první věty je pak v druhé větě nahrazeno zájmenem TO.

Osamostatnění rématu ale nemusí znamenat jen výčet. Na místě první věty bývá uvedeno samotné réma (jedno slovo i více slov) bez přísudku a v druhé větě je následně více rozvito.

Titulek: Burzovní panika zlevnila benzin, trhy se uklidňovaly

Text: Až o dvě koruny na litr levnější benzin a nafta. To je pokles cen, který čeká na tuzemské řidiče, pokud se razantně nezmění nálada investorů a ekonomů ohledně vývoje evropské a americké ekonomiky. (MF DNES 10. 8. 2011)

Titulek: Soudci dostanou víc. A stejně hrozí žalobami

Text: Zmatek. Toto slovo vystihuje důsledky včerejšího verdiktu Ústavního soudu o soudcovských platech. (MF DNES 10. 8. 2011)

Zatímco první příklad podobně jako v případě výčtu vytýká před druhou větou samotné réma, nejdůležitější informaci, v druhém příkladě je na místě první věty pouze slovo *zmatek*, které ale spíše evokuje názor nebo popisuje celkovou situaci. Jako takové ale nejdůležitější není. V příkladu je stěžejní

to, že soudci budou mít nové platy (podle titulku vyšší). To, že toto rozhodnutí soudu způsobí zmatek, je informací navíc, přesto ji ale označíme jako osamostatněné réma, protože bychom větu mohli přepsat takto: *Verdikt ústavního soudu o soudcovských platech způsobí zmatek*.

Výše zmíněné způsoby tvoření článků se v novinách objevují stále častěji. Mnohdy i ze stránek vytlačují subjektivní slovosled, tak jak jsme o něm pojednali výše. I zde stále můžeme mluvit o subjektivním slovosledu, ovšem s tím rozdílem, že réma a téma je rozděleno do dvou vět. Hranice mezi tematickou a rematickou částí je tak mnohem ostřejší a zřetelnější. Zajímavé na tomto způsobu psaní je i to, že ačkoli je réma vytčeno před téma, stále zůstává něco nevyřčeno. A zatímco v běžné větě se téma může ztratit, zde má čtenáře stále co zajímat. V článku o levnější benzínu se po přečtení první věty může čtenář stále ptát na mnoho otázek: proč zlevnil, odkdy bude levnější, na jak dlouho?

3.7.2 Obrat ke čtenáři

Některé novinové články nejsou pouhými zprávami, které by měly čtenáře informovat o aktuální situaci, ale jsou událostmi, které se ho přímo dotýkají, ovlivňují jeho každodenní život, finanční příjem, výši nákladů na domácnost, mohou mu vadit nebo ho naopak potěšit. Začátky takových článků jsou pak často směřovány na čtenáře jako jednotlivce. Tomu odpovídá i jejich stavba.

První věty tak mohou začínat například spojením *Lidé, kteří* nebo *Lidé, kterým*. Jedná se především o články z ekonomických rubrik.

Titulek: Stavební spoření mají nabízet i běžné banky

Text: Lidí, kteří si budou chtít spořit na bydlení přes stavební spoření, čekají velké změny. (MF DNES, 5. 5. 2011)

Zde je do věty *Lidí čekají velké změny*, která má objektivní slovosled, vložena vedlejší věta přívlastková také s objektivním slovosledem. Pořádek slov zde ale tentokrát není důležitý. V popředí zde stojí obrat ke čtenáři: čtenář se vždy za větou – *Lidí, kteří...* zamyslí, zda se jedná přímo o něj či nikoli. Přívlastková věta tak zužuje skupinu lidí, kterým je článek určen. Může zde stát například spojení: *Ženy, které půjdou v lednu na mateřskou...* nebo *Lidé, kteří vydělávají nad 30 tisíc...* (oba příklady jsou vymyšlené). Spojení *Lidé, kteří...* může být v textu nahrazeno také zájmenem *kdo*:

Titulek: Trojkaři neumí spořit a mají nižší platy

Text: Kdo ve škole vynikal v matematice, má většinou vyšší plat a víc myslí na zadní kolečka. (LN. 5. 5. 2011)

Novináři se také obracejí ke čtenáři, pokud chtějí navodit určitou situaci či atmosféru. Často se to stává u reportáží či článků, jejichž téma si vymýšlí sami novináři, nejedná se tedy o zpravodajství. Novináři čtenáře stylizují do určité role, která by se dala označit jako „představte si, že...“. To je možné vidět v následujícím příkladu.

Titulek: Jezdí na červenou i na chodníku

Podtitulek: Poslíčci na skútrech často nedodržují dopravní předpisy. Při riskantní jízdě ohrožují sebe i okolí

Text: Jdete po městě a zničehonic se proti vám vyřítí poslíček na skútru nebo na kole. (MF DNES, 28. 1. 2008)

Titulek a podtitulek poměrně detailně vypovídají o tom, co bude v článku následovat, proto si novinář může dovolit

začátek článku ozvláštnit tímto způsobem. Je však důležité říci, že samotný titulek toho sám o sobě moc neříká. Absence podmětu zde obsah následujícího článku zastírá. Čtenář se může jen domnívat, kdo jezdí na červenou, a to ho láká k dalšímu čtení. O poslíčcích se dozvídá až v podtitulku. A protože se s nimi setkává mnoho Pražanů, může samotný text začít odkazem ke čtenáři.

3.7.3 Otázka

Vtáhnout čtenáře do textu je kromě přímého odkazu k němu, tedy pomocí vazby *Lidé, kteří...*, možné také otázkou. Ta může být buď řečnická, tedy že nevyžaduje odpověď, nebo že na ni odpověď ani není známá, je o ni možné pouze polemizovat, což následně činí autor a pravděpodobně i čtenář. Tato otázka tedy vyvolává zamyšlení. V závěru tohoto zamyšlení pak často dochází k určitému rozuzlení problému.

Titulek: Muži (chlapci), již se nechtěně stali roznětkou bouří v ulicích

Text: Co dokáže spustit takové běsnění, na jaké nyní nevěřičně hledíme v Londýně? (MF DNES, 10. 8. 2011)

V průběhu i závěru tohoto článku se dočteme, že rozsáhlé nepokoje často, a to nejen v Británii, způsobuje smrt mladého člověka z předměstí, kterou zapříčinila policie.

Otázka ale nemusí být pouze řečnická, ale mnohdy je adresována přímo čtenáři, který by měl mít pocit, že je mířena k němu konkrétně a že na ni může odpovědět, že se novinář ptá na jeho názor, že o něm něco ví a mohou spolu prostřednictvím novin komunikovat. Tato otázka by se dala přeformulovat jako: *Myslíte si,...*?

Titulek: Snímky mrtvého bin Ládina neukážeme, rozhodl Obama

Text: Měl by svět dostat možnost spatřit fotografie mrtvého Usámy bin Ládina? (MF DNES, 5. 5. 2011)

Podobně i následující příklad.

Titulek: Rusko čeká na Ovečkina. Přiletí?

Podtitulek: Sborná s nadějí sleduje NHL. Jestli Washington vypadne z play off, na hokejové MS přijede i hvězdný útočník

Text: Přijde vám našlapaná ruská reprezentace na hokejovém mistrovství malátná a bez energie? (LN, 5. 5. 2011)

Zde je však zřetelný rozdíl mezi otázkou v titulku a samotném textu. Odpověď na první z nich neví ani sám novinář, jde spíše o řečnickou otázku. Druhá, kterou začíná samotný text, je adresována přímo čtenáři. Může na ni odpovědět ano nebo ne, i když zde se očekává, že odpoví ano. Významově je totiž reprezentace malátná právě bez Ovečkina, pokud přiletí, tak nebude. Novinář tedy předpokládá čtenářovu odpověď a touto otázkou ho tedy opět vtahuje do textu.

Tato situace, kdy novinář očekává odpověď, může fungovat i obráceně, a to tak, že skutečná odpověď je protikladem k odpovědi očekávané, a o to víc je šokující, jako v tomto případě (zajímá nás otázka v textu):

Titulek: Jak léčit obézní? Nevejdou se na lůžko ani do sanitky

Text: Dá se zhubnout během dvou hodin o 50 kilogramů? Dá. (MF DNES, 11. 8. 2011)

Očekávaná odpověď je, že nedá, proto autor zvolil otázku, aby následující text učinil zajímavějším.

3.7.4 Přímá řeč

Ve snaze o reportážní styl se v novinách místy objevuje také zvolání či přímá řeč. Ta je samozřejmě na místě, pokud článek stojí na výroku nějaké osoby.

Titulek: Úprk před Knížákovou drahotou

Text: „Vratte se! Stůjte!“ Varovné výkřiky se včera ozývaly Veletržním palácem v Praze. (LN, 5. 5. 2011)

Titulek: Merkelová sklízí kritiku za radost ze smrti Usámy

Text: „Mám radost, že se podařilo bin Ládina zabít,“ řekla v pondělí kancléřka Angela Merkelová. (MF DNES, 5. 5. 2011)

3.7.5 Přísloví

Přísloví se na počátku článku objevuje tehdy, pokud se to významově hodí. Novináře tedy vzhledem k určité kauze napadne přísloví či fráze, a těmi pak článek začne.

Titulek: Nečas neuspěl s reformním balíčkem

Text: Kdo jinému jámu kopá,... Hlasování o reformě má první poražené. (MF DNES, 28. 2. 2008)

Titulek: Vědci vytvořili nejčernější černou

Text: Není černá jako černá. (MF DNES, 18. 1. 2008)

4. ZÁVĚR

V této práci jsme se pokusili blíže definovat a klasifikovat první věty novinových článků. V průběhu zkoumání jsme zjistili, že nelze vždy dojít k jednoznačnému závěru, že některé věty je možné interpretovat různými způsoby v závislosti na mnoha dalších faktorech.

Při analýze prvních vět novinových článků především z hlediska subjektivního slovosledu jsme došli ke čtyřem základním kritériím, podle kterých jsme následně věty dělili. Nepřihlíželi jsme k rubrikám či žánru článků, protože subjektivní slovosled se objevuje napříč celými novinami. Častější je v krátkých zprávách, které jsou uvozeny krátkými titulky, ale nevyhýbá se ani hlavním článkům. U nich je však větší tendence ozvláštnit text jinak, jak jsme mohli vidět v poslední kapitole. Co se rubriky týče, objevuje se subjektivní slovosled v domácím, zahraničním i sportovním zpravodajství. V případě sportu ale bývá nejčastější a také nejdůmyslněji vytvořený.

S důmyslností se pojí i otázka, kdy novináři subjektivní slovosled využívají. Samozřejmě se jedná o ozvláštnění textu, zvýšení jeho aktuálnosti tak, aby si ho čtenář přečetl s větším zájmem. Kapitola o obráceném slovosledu ve větách s uvedením na scénu však ukazuje na fakt, že novináři o jeho užití již ani nepřemýšlejí a sahají k němu automaticky. Možná by se dalo říci, že se rozhodují i podle citu. Vybírají nejdůležitější informaci bez ohledu na to, zda se jedná o předmět, určení času či místa, a bez přemýšlení ji staví na počátek tak, jak „se to dělá“. Bohužel kvůli tomu pak často vznikají chyby či nedostatky ve vztahu k titulku. Titulek a první věta totiž informace často opakuje a člen, který stál na konci titulku v pozici rématu, se v první větě objevuje opět

jako réma, avšak na prvním místě (subjektivní slovosled). Vhodnější by bylo toto réma zmínit pouze jednou.

V průběhu práce jsme zjistili, že tento vztah je poměrně problematický a komplikuje určení tématu a rématu. Pokud chtějí novináři použít subjektivní slovosled, měli by tomu přizpůsobit také titulek, aby se informace neopakovala. Oni to ale nedělají, a proto vznikají stylistické nedostatky.

Závěrem tedy můžeme konstatovat, že v novinách najdeme mnoho příkladů prvních vět článků lišících se aktuálním členěním i jiné, které se snaží zapůsobit na čtenáře. Z hlediska aktuálního členění jsme zjistili, že především ve větách s typu uvedení na scénu se réma často štěpí na dvě části, čímž zčásti zůstává zachována běžná struktura české věty, tedy s vlastním rématem na konci a zároveň se může uplatnit typický rys prvních vět novinových článků, tedy nejdůležitější informace (druhá část rématu) na počátku. Taková věta má pak dva komunikační vrcholy, na obou je větný přízvuk a novinová zpráva se podobá zprávám čteným například v televizním zpravodajství. Tento typ vět je závislý právě na titulcích. Zjistili jsme, že se objevuje ve chvíli, kdy je réma (na konci věty) z titulku rématem na poslední pozici i v první větě, ale přesto článek vzhledem k titulku přináší novou informaci na počátku.

5. POUŽITÁ LITERATURA

BARTOŠEK, JAROSLAV. 2002. *Tlak profese - specifický faktor ovlivňující jazyk žurnalistiky*. Naše řeč 2, ročník 85/2002

BEČKA, JOSEF VÁCLAV. 1973. *Jazyk a styl novin*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1973

CUŘÍN, FRANTIŠEK. 1958. *O jazyce novin*. Naše řeč 4, ročník 41/1958

DANEŠ, F., HLAVSA, Z., GREPL, M. 1987. *Mluvnice češtiny 3*. 1.vyd. Praha: Academia, 1987

HAJIČOVÁ, E., SGALL, P. 2004. *Degrees of Contrast and the Topic - Focus Articulation*. Praha, 2004

HALADA, JAN a kol. 2008. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. 3. vyd. Praha: Libri, 2008

JELÍNEK, MILAN. 1957. *O jazyku a stylu novin*. 1. vyd. Praha: Rudé právo, 1957

KŘÍSTEK, VÁCLAV. 1973. *Současné novinové titulky*. Naše řeč 5, ročník 56/1973

NEKULA, MAREK. 2003. *kap. SYNTAX in Příruční mluvnice češtiny*. 2.vyd. Praha: NLN, 2003

MATHESIUS, VILÉM. 1947. *Čeština a obecný jazykozpyt*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1947

MLČOCH, MILOŠ. 2002. *Několik poznámek k nejazykovým a jazykovým prostředkům v současném bulvárním a tzv. seriózním tisku*, Naše řeč 5, ročník 85/2002

RUSS-MOHL, S.; BAKIČOVÁ, H. 2005. *Žurnalistika. Komplexní průvodce praktickou žurnalistikou*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005

SGALL, P. - HAJIČOVÁ, E. - BURÁŇOVÁ, E. 1980. *Aktuální členění věty v češtině*. 1. vyd. Praha: Academia, 1980

SVOBODA, ALEŠ. 2007. *Brněnská škola funkční větné perspektivy v pojmech a příkladech*. Ostravská univerzita, 2007. Dostupné z <web.iol.cz/alesvo/vyuka/Brnenska_skola_FSP.pdf>

UHLÍŘOVÁ, LUDMILA. 1987. *Knížka o slovosledu*. 1. vyd. Praha: Academia, 1987

ZIKÁNOVÁ, ŠÁRKA. 2009. *Postavení slovesného přísudku ve starší češtině (1500 - 1620)*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2009